

บทที่ 6

ความเชื่อมโยงระหว่างการค้าและสิ่งแวดล้อมในกรอบความตกลงต่าง ๆ

ความเชื่อมโยงระหว่างการค้าและสิ่งแวดล้อมไม่เพียงแต่มีในกรอบขององค์การการค้าโลก (WTO) กับความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs) เท่านั้น แต่ยังปรากฏเป็นในกรอบความตกลงอื่นๆ และมาตรการฝ่ายเดียวของประเทศคู่ค้า โดยเฉพาะประเทศพัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตาม ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการค้าและสิ่งแวดล้อมในกรอบกฎหมายของประเทศคู่ค้าและกรอบความตกลงอื่นๆ มีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกัน เนื้อหาในบทนี้จึงประกอบด้วย มาตรการฝ่ายเดียวด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศของประเทศคู่ค้าหลัก (สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น จีน และ ออสเตรเลีย) (หัวข้อ 6.1) กระบวนการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของประเทศคู่ค้าหลัก (สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น จีน และ ออสเตรเลีย) (หัวข้อ 6.2) ความเชื่อมโยงการค้าและสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบระดับทวิภาคี กับประเทศคู่ค้าหลัก (สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และญี่ปุ่น) (หัวข้อ 6.3) และความเชื่อมโยงการค้าและสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบความร่วมมือระดับพหุภาคี ASEAN และ APEC (หัวข้อ 6.4)

6.1 มาตรการฝ่ายเดียวด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศของประเทศคู่ค้าหลัก

การศึกษานี้จะดำเนินการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย มาตรการ และกฎหมาย ของประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น เพื่อให้เห็นภาพรวมว่า สินค้าส่งออกของไทยจะเผชิญกับอุปสรรคทางการค้า ด้วยเหตุผลของกระบวนการผลิตที่ต้องเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือที่ต้องคำนึงถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (ซึ่งอาจจะเป็นประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในประเทศหรือประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ)

จากการศึกษาของ นิรมล สุธรรมกิจและคณะ (2553) พบว่า สินค้าส่งออกของไทยที่อาจจะได้รับผลกระทบจากมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหาร ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกและ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติภายในประเทศ ดังนั้น ในการศึกษานี้จะเน้นทบทวนวรรณกรรม มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศของประเทศคู่ค้าที่เกี่ยวข้องกับสินค้าดังกล่าวเป็นหลัก

6.1.1 มาตรการฝ่ายเดียวของสหรัฐอเมริกา

โดยทั่วไปแล้ว มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกาที่ผ่านมาเน้นเรื่องกระบวนการผลิตของผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น กรณีการจับกุ้งและทูน่า ที่ต้องมีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะที่ไม่เป็นอันตรายต่อสัตว์คุ้มครองหรือสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ ส่วนมาตรการอื่นๆนั้น ยังเป็นมาตรการแบบสมัครใจที่ผู้

นำเข้าเป็นผู้กำหนด ตัวอย่างเช่น มาตรการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์อาหารที่ต้องไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค มาตรการด้าน SPS เช่น การควบคุมสารตกค้างอันตรายในอาหารที่มาจากกระบวนการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การควบคุมสวัสดิการสัตว์ การควบคุมกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (หรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด) อาทิ HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point System) มาตรฐานควบคุมการผลิตในโรงงานและในเกษตร เช่น GMP (good manufacturing practices) และ GAP (good agricultural practices) เป็นต้น

ในสหรัฐอเมริกา มีหน่วยงานที่เกี่ยวกับการควบคุมดูแลความปลอดภัยของอาหาร (Food Safety) เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค 3 หน่วยงาน ที่สำคัญได้แก่ (ก) หน่วยงานความปลอดภัยของอาหารและบริการตรวจสอบ (Food Safety and Inspection Service: FSIS) ของกระทรวงเกษตร (USDA) โดยมีหน้าที่ในการดูแล และอนุญาตการนำเข้าเนื้อสัตว์ สัตว์ปีก และผลิตภัณฑ์จากไข่จากต่างประเทศ และตรวจสอบเนื้อสัตว์และสัตว์ปีกที่ขายภายในสหรัฐอเมริกา เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ ดังกล่าวมีความปลอดภัย สะอาด เหมาะ สำหรับการบริโภค และมีการติดฉลากอย่างถูกต้องภายใต้กฎหมายการตรวจสอบเนื้อสัตว์ (Meat Inspection Act) (ข) คณะกรรมการอาหารและยา (The Food and Drug Administration: FDA) ของกระทรวงกระทรวงสาธารณสุข โดยมีหน้าที่รับผิดชอบด้านความปลอดภัยของอาหารทุกชนิด (ยกเว้นสินค้าที่อยู่ภายใต้ FSIS และ การติดฉลากเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์และยาสูบ) เครื่องสำอาง ยาและอุปกรณ์การแพทย์ รวมทั้งการออกระเบียบเกี่ยวกับการติดฉลากอาหาร (Food labeling) และ (ค) Environmental Protection Agency (EPA) ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เช่น ควบคุมการใช้ยาปราบศัตรูพืช (pesticides) ภายใต้ Office of Pesticide Programs (OPP) นอกจากนี้ EPA ได้ออกระเบียบ Maximum Residue Limits (MRL) ในการกำหนดระดับสารเคมีตกค้างสูงสุดที่อนุญาตให้มีได้ในสินค้าเกษตรและอาหาร [วศิน ศิวสุภษดิ์, 2553]

ในช่วงปี 2549-2552 สินค้าส่งออกของไทย ที่ถูกหน่วยงาน FDA ของสหรัฐอเมริกาปฏิเสธการนำเข้า มักจะเป็นประเด็นเรื่องเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และฉลาก ได้แก่ อันดับหนึ่ง มีสิ่งสกปรก น่ารังเกียจ ปสกมปน (Filth) อันดับที่สอง สินค้าผิดระเบียบการติดฉลาก (Misbranding) ได้แก่ การแสดงข้อมูลเท็จบนฉลาก ไม่แสดงข้อมูลเป็นภาษาอังกฤษ หรือแจ้งข้อมูลที่ต้องการไม่ครบถ้วน (เช่น ไม่มีข้อมูลทางคุณค่าโภชนาการ ไม่ระบุข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุปรุงแต่งอาหารหรือส่วนผสมอาหาร เมื่อมีการใช้ในผลิตภัณฑ์ หรือไม่มีข้อมูลของบริษัทผู้ผลิต เป็นต้น และอันดับที่สาม ไม่จดทะเบียนสถานที่ประกอบการ (หรือไม่แจ้งหมายเลขจดทะเบียน (FCE No)) หรือไม่จดทะเบียนกระบวนการผลิต (scheduled process) [อ้างอิงข้อมูลจาก FDA Import Refusal Reports]

นอกจากนี้ สินค้าส่งออกของไทยยังต้องเผชิญกับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดยห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เช่น ห้างค้าปลีก Wal Mart ในสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องกุ้งที่วางจำหน่ายในห้าง สินค้ากุ้งต้องได้รับการรับรองจากหน่วยงาน Aquaculture Certification Council เพื่อรับรองเรื่องสุขอนามัยและความปลอดภัย สุขภาพฟาร์มและสิ่งแวดล้อม มีระบบตรวจสอบย้อนกลับสินค้าได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกา (ทั้งระดับรัฐบาลกลางและระดับมลรัฐ) มีแนวโน้มจะออกมาตรการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายในประเทศหรือภายในมลรัฐ เช่น ร่างกฎหมาย American Clean Energy and Security Act 2009 (ACES) ร่างกฎหมายของวุฒิสมาชิก Boxer-Kerry และ ร่างกฎหมายตลาดคาร์บอนในมลรัฐแคลิฟอร์เนียและมลรัฐอื่นๆที่เข้าร่วม เป็นต้น ร่างกฎหมาย ACES มีมาตรการที่

เกี่ยวข้องกับสินค้านำเข้า คือ การกำหนดให้ผู้นำเข้าต้องซื้อใบอนุญาตการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (emission allowance) หากเป็นการนำเข้าสินค้ามาจากประเทศที่ไม่มีมาตรการหรือนโยบายในการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ใกล้เคียงกับของสหรัฐอเมริกา (comparable action หรือ at least as stringent as) และมาตรการนี้จะบังคับใช้กับสินค้าบางประเภท (เรียกว่า covered good) โดยรัฐบาลจะกำหนดเป็นรายการสินค้าที่ชัดเจนต่อไป ทั้งนี้ สินค้าเข้านั้นจะต้องเป็นสินค้าชนิดเดียวกับสินค้าที่อยู่ภายใต้กฎหมายเรื่อง Cap-and-trade ที่บังคับใช้ในสหรัฐอเมริกา ดังนั้น มาตรการนี้จะส่งผลกระทบต่อการส่งออกของไทย เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีมาตรการหรือนโยบายในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากฎหมายการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสหรัฐอเมริกา ยังไม่มีการรับรองเห็นชอบจากสภาคองเกรส ก็ตาม แต่ก็มีแนวโน้มที่จะพยายามกดดันให้มีมาตรการบังคับให้ผู้นำเข้าซื้อใบอนุญาตการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ต่อไป หรือ อาจจะใช้ระบบการจัดเก็บภาษีคาร์บอน ณ พรมแดน (border carbon tax adjustment) ก็ได้ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้อาจจะนำไปสู่การเกิดข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศได้ในอนาคต (ภายใต้กรอบของ WTO)

6.1.2 มาตรการฝ่ายเดียวของสหภาพยุโรป

มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่สหภาพยุโรปนิยมใช้นั้น ในเริ่มแรกเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นมาตรการที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในการบริโภคและอุปโภค และยังเน้นเรื่องกระบวนการผลิตสินค้าอีกด้วย เช่น มาตรการ HACCP มาตรฐานควบคุมการผลิตในโรงงานและในการเกษตร เช่น GMP และ GAP เช่นเดียวกับการฉีดยาของสหรัฐอเมริกา

มาตรการที่เกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อมในกลุ่มสินค้าอาหาร สหภาพยุโรปอาศัยแนวคิด “From Farm to Fork” ตามหลักสหอนุสัญญา EC 178/2002 เป็นกรอบสำหรับการกำหนดมาตรการต่างๆ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจาก หลักความปลอดภัยอาหาร หลักการเตือนภัยล่วงหน้า และหลักการสืบแหล่งที่มาของอาหาร เพื่อมั่นใจได้ว่าสินค้าที่จะนำเข้ามาบริโภคภายในสหภาพยุโรป มีเหมาะสมต่อการบริโภคของมนุษย์ ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพทั้งระยะสั้นและระยะยาว และไม่มีการสะสมสารที่เป็นพิษจากการบริโภคอาหารด้วยเหตุนี้ มาตรการที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อาหารจึงครอบคลุมทั้งวัตถุดิบและกระบวนการผลิต รวมทั้งต้องระบุแหล่งที่มาของวัตถุดิบ (traceability) อีกด้วย โดยอาศัยหลัก EUREP GAP คือ ระบบจัดการการผลิตตั้งแต่การใช้ทรัพยากร เช่น การใช้ปุ๋ย สารเคมี ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการปนเปื้อนต่อสิ่งแวดล้อมหรือต่อผลผลิต มีสวัสดิการผู้ผลิต และอบรมผู้ใช้แรงงานให้มีการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องเพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพและป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการผลิต

มาตรการที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์อาหารของสหภาพยุโรป ส่วนใหญ่เป็นมาตรฐานผลิตภัณฑ์และมาตรฐานกระบวนการผลิตต่างๆ หรือ มาตรฐาน EUREP GAP ที่กำหนดให้ผลผลิตทางด้านเกษตรทุกชนิดต้องสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (traceability) ว่าสินค้านั้นมาจากแหล่งเพาะปลูกใด กระบวนการเพาะปลูกต้องมีการจัดบันทึกข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยว การจัดระบบการคัดเลือกพันธุ์ การจัดการดิน การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี ตลอดจนสวัสดิภาพของผู้ผลิตและผู้ใช้แรงงาน ฯลฯ รวมไปถึงมาตรฐานการรับรองการปลอดศัตรูพืชและไม่มีสารเคมีบางประเภทตกค้างเกินปริมาณที่กำหนด โดยเฉพาะในผักสดและผลไม้สด (เช่น ส้มโอ มะพร้าว มะม่วง สับปะรด ข้าวโพดหวาน

และ หน่อไม้ฝรั่ง) ตลอดจนมาตรฐานวัสดุที่สัมผัสอาหาร (เช่น เซลลูโลส พลาสติก แก้ว กระดาษ น้ำมัน เคลือบเงา) ต้องมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (traceability) การตรวจสอบ การเคลื่อนย้ายสารจากวัสดุพลาสติกและบรรจุภัณฑ์ที่สัมผัสอาหารว่าต้องอยู่ในระดับที่กำหนดซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค (บังคับใช้ 1 พ.ค. 51) เช่น สาร ESBO ที่ปนในพลาสติกซึ่งอนุญาตให้ตกค้างในอาหารได้ไม่เกิน 60 มิลลิกรัมต่อกิโลกรัมในอาหารทั่วไป เป็นต้น

สำหรับมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า อิงกับนโยบายของสหภาพยุโรปที่สำคัญ 2 นโยบาย คือ

(ก) นโยบายสินค้าครบวงจร (Integrated Product Policy: IPP) ที่พัฒนาจากแนวความคิดวงจรชีวิตของสินค้า (Product Life Cycle Approach) ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ทั้งวงจร นับตั้งแต่การนำวัตถุดิบมาผลิตเป็นสินค้า จำหน่าย บริโภค จนถึงการทำลายซากเหลือทิ้ง และ

(ข) นโยบายสินค้าที่ใช้พลังงาน (Energy Using Products: EuP) ที่ครอบคลุมผลิตภัณฑ์ที่ใช้พลังงานทุกประเภท ได้แก่ พลังงานไฟฟ้า พลังงานจากฟอสซิล และพลังงานจากเชื้อเพลิงที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้ ทั้งนี้รวมขึ้นส่วนของสินค้าที่จำหน่ายเป็นอะไหล่ด้วย โดย EuP กำหนดให้ออกแบบสินค้าที่ใช้พลังงาน เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น สหภาพยุโรปจึงออกมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (ภายใต้นโยบายทั้งสองข้างต้น) ที่ครอบคลุมตั้งแต่วัตถุดิบ กระบวนการผลิต ผลผลิต บรรจุภัณฑ์ และการกำจัดซาก ซึ่งมีอย่างน้อย 8 ระเบียบและมาตรการดังนี้

(1) ระเบียบ RoHS (Restriction of Hazardous Substances Directive) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้วัตถุดิบ โดยระบุการห้ามใช้สารอันตราย 6 ชนิด ได้แก่ ตะกั่วปรอท แคดเมียม Hexavalent Chromium, Polybrominated Biphenyls (PBB) และ Polybrominated Biphenyls Ether (PBDE)

(2) ระเบียบ REACH (Registration, Evaluation Authorization and Restriction of Chemicals) ควบคุมเคมีภัณฑ์ และสินค้าที่ใช้เคมีภัณฑ์ทุกชนิดที่จะผลิตและจำหน่ายในสหภาพยุโรป โดยตั้งแต่ปี 2550 เพื่อให้ผู้ผลิตมีความรับผิดชอบต่อจัดการความเสี่ยงที่เกิดจากการใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนตลอดห่วงโซ่การผลิต

(3) ระเบียบ Eco-Design ที่ครอบคลุมสินค้าทุกชนิดที่ต้องใช้พลังงาน โดยสินค้าที่ถูกออกแบบให้ใช้งานในช่วงตลอดวงจรชีวิตของสินค้าให้เกิดผลดีขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยกระบวนการผลิตที่เรียกว่า GHS (Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals) อันเป็นระบบสากลในการจัดกลุ่มผลิตภัณฑ์เคมีและการติดฉลาก เพื่อให้ผู้บริโภคทราบว่าจะต้องนำไปทิ้งยังจุดรวบรวมที่กำหนดเมื่อหมดอายุการใช้งานแล้ว ระเบียบนี้ส่งผลให้มีการจัดจำแนกรายการสารอันตรายเพิ่มจำนวนมากขึ้น

(4) ระเบียบ Low Voltage Directive (LVD) กำหนดเงื่อนไขในด้านของความเสี่ยงของการใช้อุปกรณ์ที่จะมีต่อสุขภาพและความปลอดภัย ครอบคลุมอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีกำลังไฟฟ้ากระแสสลับระหว่าง 50-1000 โวลต์ และกระแสตรงระหว่าง 75-1500 โวลต์

(5) ระเบียบ CE Marking (Conformite Europeenne) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงว่าสินค้านั้นได้รับการออกแบบ และผลิตตามมาตรฐานความปลอดภัยของสหภาพยุโรป และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(6) ระเบียบ PPW (Packaging and Packaging Waste) หรือ มาตรการควบคุมการจัดการเศษซากบรรจุภัณฑ์มีวัตถุประสงค์เพื่อลดปริมาณของเสีย โดยกำหนดให้นำบรรจุภัณฑ์มาใช้ซ้ำ แบ่งเป็น 5

ประเภท คือ เหล็ก อลูมิเนียม พลาสติก แก้ว กระดาษแข็ง/กระดาษ และบรรจุภัณฑ์ ที่เรียกคีนมามีข้อกำหนดแตกต่างกันไป ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นข้อควรระวังสินค้าอยู่ในระบบเก็บขยะตาม PPW ต้องติดฉลาก Green Dot เป็น logo ไว้ด้วย

(7) ระเบียบ WEEE (Waste Electrical and Electronic Equipment) กำหนดให้นำเศษเหลือทิ้งของผลิตภัณฑ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่หมดอายุการใช้งานแล้วกลับมาใช้ใหม่ และ การจัดการซากแบตเตอรี่ กำหนดเป้าหมายการเก็บรวบรวมและการนำแบตเตอรี่ทุกชนิดมาใช้ใหม่ คิดเป็นสัดส่วนของน้ำหนักสินค้า ซึ่งส่งผลให้ผู้ผลิตต้องออกแบบสินค้าที่ง่ายต่อการแยกแยะชิ้นส่วนแบตเตอรี่ออกจากตัวสินค้า

(8) มาตรการเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ (packaging) ที่เกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ทุกชนิด ต้องมีการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์ (packaging waste management) การป้องกัน (prevention) การนำกลับมาใช้ใหม่ (reuse) การได้คืนใหม่ (recovery) การหมุนเวียนใช้ใหม่ (recycling) การได้คืนมาซึ่งพลังงาน (energy recovery) การรีไซเคิลทางอินทรีย์ (organic recycling) การทิ้ง (disposal) รวมทั้งการกำหนดปริมาณโลหะหนักในบรรจุภัณฑ์และส่วนประกอบของบรรจุภัณฑ์

นอกจากนี้ กฎหมายของสหภาพยุโรปอีกเรื่องหนึ่งที่อาจจะส่งผลกระทบต่อส่งออกผลิตภัณฑ์ไม้ของไทย คือ การบังคับใช้กฎหมายป่าไม้ ธรรมชาติ และการค้า (Forest Law Enforcement, Governance and Trade: FLEGT) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ต้องการแก้ไขปัญหการทำไม้ที่ผิดกฎหมาย (หรือการทำไม้เถื่อน) และการค้าผลิตภัณฑ์ไม้เถื่อน นั่นเอง ทั้งนี้มีเจตนารมณ์เพื่อแก้ไขปัญหามิเถื่อนภายในสหภาพยุโรป และได้รวมไปถึงการนำเข้าผลิตภัณฑ์ไม้จากต่างประเทศด้วย โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกา และเอเชียเหนือ ซึ่งได้อาศัยความร่วมมือกับธนาคารโลกในการสนับสนุนการทำไม้อย่างถูกกฎหมาย ทั้งนี้ความมุ่งหมายของ FLEGT ในระยะยาว คือ การจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ที่คำนึงถึงเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม

อันที่จริงแล้ว แผน FLEGT นี้ได้มีการเสนอมาตั้งแต่ปี 2546 ภายใต้ “แผนปฏิบัติการสำหรับป่าไม้” โดยมีมาตรการที่สำคัญ 7 เรื่อง ได้แก่ (ก) การให้ความช่วยเหลือประเทศที่ผลิตไม้ ในด้านการเงินและทางเทคนิค (ข) กิจกรรมส่งเสริมการค้าไม้ที่ถูกกฎหมาย โดยเน้นให้มีข้อตกลงทวิภาคีด้วยความสมัครใจระหว่างประเทศผู้ผลิต (voluntary partnership agreement: VPAs) และใช้ระบบการออกใบอนุญาตการขนส่งไม้ที่ออกโดยประเทศหุ้นส่วนที่เป็นประเทศต้นทางของไม้ ทั้งนี้ จะต้องมีการประกันความถูกต้องตามกฎหมาย (legality assurance system) รวมถึง การจำกัดขอบเขตหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของการทำไม้ เป็นต้น (ค) การส่งเสริมนโยบายการจัดซื้อโดยรัฐ (ง) การสนับสนุนต่อการริเริ่มในภาคเอกชนซึ่งมุ่งไปที่การมีมาตรฐานของการจัดการป่าไม้ที่สูงขึ้น และการปฏิบัติตามกฎหมาย การจัดการห่วงโซ่อุปทานไม้ที่ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น และการรับเอามาตรฐานความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ของบริษัทเอกชนมาใช้ เป็นต้น (จ) การให้ความมั่นใจทางการเงินและการลงทุน (ฉ) การใช้เครื่องมือทางกฎหมายที่มีอยู่หรือการรับเอากฎหมายใหม่มาสนับสนุนแผน เช่น กฎหมายการฟอกเงินมาประยุกต์ใช้กับอาชญากรรมป่าไม้ กฎหมายภายใต้กรอบ CITES กฎหมายเกี่ยวกับการติดสินบน และกฎหมายเกี่ยวกับการให้สิทธิในการทำไม้ เป็นต้น และ(ซ) การจัดการปัญหาไม้ที่มีการนำไปใช้สนับสนุนทางการเงินในกรณีความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ

มาตรการ FLEGT นี้ จะส่งกระทบต่อผู้ประกอบการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไม้และการทำไม้ ที่ต้องมีระบบการตรวจสอบที่มาของไม้ที่ใช้เป็นวัตถุดิบ อีกทั้งจะต้องประสานงานร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อจัดทำระบบการรับรองที่แสดงว่า “ไม้ที่นำมาใช้” นั้น มีกระบวนการจัดการที่ถูกต้องตามกฎหมายภายในประเทศไทย และยังมีการจัดการป่าไม้ (ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน) อย่างยั่งยืนอีกด้วย ดังนั้น มาตรการนี้ก็คงไม่แตกต่างไปจากมาตรการอื่นๆ ของสินค้าประเภทอาหาร (traceability) นั่นเอง

อีกมาตรการหนึ่งที่มีความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ คือ มาตรการติดฉลากสิ่งแวดล้อม (eco-label) ซึ่งเป็นมาตรการในการพิจารณากระบวนการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ทั้งผลิตภัณฑ์อาหารและผลิตภัณฑ์สินค้าทั่วไป) โดยส่วนใหญ่เป็นการติดฉลากโดยสมัครใจของผู้ผลิต เพื่อให้ผู้บริโภคตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าติดฉลากสิ่งแวดล้อม (แม้ว่าจะมีคุณลักษณะการใช้ที่เหมือนกับสินค้าที่ไม่มีฉลากสิ่งแวดล้อม ก็ตาม) ดังแสดงในกรอบที่ 6.1 และ กรอบที่ 6.2

ในปัจจุบันนี้ มาตรการฉลากสิ่งแวดล้อมนี้ได้รับการผลักดันจากจากผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ (เช่น ห้างสรรพสินค้า) หรือจากผู้บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหภาพยุโรป องค์กรพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและองค์กรคุ้มครองผู้บริโภคและเกษตรกรในประเทศมีความเข้มแข็งทั้งในระดับภายในและในระดับภายในของประเทศสมาชิก ตัวอย่างเช่นเครือข่ายซูเปอร์มาร์เก็ต Waitrose ในสหราชอาณาจักร กำหนดมาตรฐานการผลิตสินค้าเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม โดยต้องผ่านการรับรองมาตรฐานภายใต้แผนงาน LEAF Marque เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบและหน้าที่ของ Waitrose เป็นต้น

และถ้าหากในอนาคต มาตรการติดฉลากสิ่งแวดล้อมนี้ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคมากขึ้นเท่าใด โอกาสที่หน่วยงานของรัฐในประเทศเหล่านี้จะนำมาเป็นเครื่องมือเพื่อบังคับใช้กับผู้ผลิตภายในประเทศ และยอมส่งผลให้มีการบังคับใช้กับ “สินค้าที่นำเข้ามา” จากประเทศผู้ส่งออกอื่นๆ ด้วย (นั่นคือ มาตรการดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนฐานะจาก “มาตรการสมัครใจ” เป็น “มาตรการบังคับ”)

กรอบที่ 6.1: ผู้ผลิตในสหภาพยุโรปสนใจเรื่อง ฉลาก “carbon footprint” และ “carbon reduction label”

ผู้ผลิตสินค้าประเภทอาหารในสหภาพยุโรปหลายรายได้ร่วมมือกับหน่วยงานที่เรียกว่า Carbon Trust เพื่อทำการสำรวจกิจกรรมของตนเองว่ามีการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากน้อยแค่ไหน ตั้งแต่กระบวนการผลิตวัตถุดิบ-กระบวนการผลิตสินค้า-การขนส่งสินค้า หรือเรียกว่ามีการจัดทำ Carbon Footprint ของสินค้าตนเอง และจัดทำ “Carbon Footprint Label” เพื่อเป็นการให้ข้อมูลแก่ผู้บริโภคในการตัดสินใจซื้อสินค้าและมีส่วนร่วมในการช่วยลดปัญหาสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง

ตัวอย่างบริษัทด้านอาหารที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้แก่ Colors (ผู้ส่งออกผลไม้จากแอฟริกาใต้ไปอนาคัปส์ในสหราชอาณาจักร) Coors Brewers Ltd (เครื่องดื่ม Carling Lager) Mey Selection (ผู้ผลิตน้ำผึ้ง) และ British Sugar, Coca-Cola, Cadbury Schweppes (Cadbury Dairy Milk bars) เป็นต้น

เนื่องจากฉลากที่บ่งบอกการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกดังกล่าวนี้ ยังอยู่ในระหว่างการนำร่องและเป็นโครงการที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงเรื่องผลดีและผลเสีย โดยเฉพาะในด้านการกำหนดมาตรฐานการตรวจสอบการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก (ซึ่งต้องอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์) และในด้านผลกระทบต่อธุรกิจ ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อเสนอใหม่ให้จัดทำฉลาก “carbon reduction label” แทนซึ่งเป็นการบ่งบอกว่าสินค้านั้น มีกระบวนการผลิตที่ช่วยลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นจำนวนเท่าใด (ทั้งนี้จะต้องอาศัยข้อมูล Carbon Footprint เป็นสำคัญ) สินค้าประเภทอาหารที่ทดลองทำฉลาก Carbon Reduction Label ได้แก่ Walkers Cheese and Onion crisps, Tesco Pure Orange Juice (3x200 ml), Anglian New Potatoes (2.5 kg) ฯลฯ

ที่มา : Carbon Trust Press Release 4 February 2008

กรอบที่ 6.2: ผู้ผลิตในสหภาพยุโรปสนใจเรื่อง ฉลาก “eco-label” ในสินค้าอาหารทะเล

ผู้ประกอบการในฝรั่งเศสมีการจัดทำฉลากเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสำหรับสินค้าประเภทอาหารทะเล (seafood eco-label) ซึ่งริเริ่มโดย Marine Stewardship Council (MSC) โดยอาศัยหลักการจับปลาอย่างยั่งยืน (sustainable fishing) ทั้งนี้เพื่อสร้างความตื่นตัวให้แก่ผู้บริโภค เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากเรือประมง เพื่อควบคุมปริมาณสัตว์น้ำและการอบรมชาวประมงรุ่นใหม่

บริษัท Findus เป็นผู้ประกอบการรายแรกที่มีการติดฉลาก Seafood eco-label สำหรับผลิตภัณฑ์อาหารทะเลแช่แข็ง เช่น Alaska salmon product เป็นต้น

นอกจากนี้ กลุ่มพิทักษ์ทรัพยากรทางทะเล ได้เสนอมาตรการ Carbon footprint โดยนาระยะทางการขนส่ง นับตั้งแต่การเป็นวัตถุดิบจนถึงสินค้าสำเร็จรูปมาคำนวณ การศึกษาหนึ่งพบว่าปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมานั้น ร้อยละ 90 มาจาก “การจับปลา” อีกร้อยละ 10 มาจากการแปรรูป การแจกจ่ายและการบริโภค เช่น กุ้ง 1 กิโลกรัม มีการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ 20 กิโลกรัม ปลาทูน่า 1 กิโลกรัม มีการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ระหว่าง 3.1-9.8 กิโลกรัม เป็นต้น

ที่มา : Intrafish, International Market Report 28-30 April 2008 และ Thaieurope.net, International Market Report 14-18 April 2008

สำหรับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นมาตรการบังคับสำหรับบริการนำเข้าของสหภาพยุโรป คือ มาตรการควบคุมเสียงจากเครื่องบิน และ มาตรการควบคุมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสายการบินพาณิชย์ (ทุกสัญชาติ) ที่ใช้ทำอากาศยานในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ภายใต้กฎหมาย EU ETS โดย มาตรการควบคุมการปล่อยก๊าซนี้เป็นมาตรการใหม่ที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ ซึ่งมาตรการดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อต้นทุนของสายการบินของประเทศไทย โดย EU ETS กำหนดเป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้เหลือร้อยละ 97 ของระดับที่ปล่อยในปี ค.ศ. 2005 หากสายการบินใดทำตามข้อกำหนดนี้ไม่ได้ จำเป็นต้องซื้อคาร์บอนเครดิตจาก EU ETS

นอกจากนี้ยังมีแผนจะจัดเก็บเก็บภาษีคาร์บอนจากการขนส่งทางอากาศ จากเชื้อเพลิงของอากาศยาน และจากผู้โดยสารและสินค้าเพิ่มเติมอีกด้วย อนึ่ง ปัจจุบันอังกฤษ ได้ทำการจัดเก็บภาษีในลักษณะดังกล่าวแล้ว ซึ่งมีชื่อว่า Air Passenger Duty (APD) เก็บจากผู้โดยสารที่เดินทางทางอากาศโดยตรง เริ่มเก็บมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 แล้ว และมีการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มในปี ค.ศ. 2007 อนึ่ง เป็นที่คาดการณ์ว่า สหภาพยุโรปอาจจะต้องออกมาตรการสิ่งแวดล้อมอื่นๆ มาเพิ่มเติม เช่น มาตรการลดความต้องการขนส่งทางอากาศ มาตรฐานเครื่องยนต์หรือการใช้เทคโนโลยีการบินแบบใหม่ เป็นต้น [สุพฤติ ธารยุติการต์, 2553]

6.1.3 มาตรการฝ่ายเดียวของญี่ปุ่น

แม้ประเทศไทยและญี่ปุ่นได้ทำข้อตกลงการค้าแบบทวิภาคี (JTEPA) โดยลดอุปสรรคทางการค้า ด้านศุลกากรลง (เช่น ลดอัตราศุลกากรขาเข้า) แต่ยังมีมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากร ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคทางการค้าอยู่หลายประการที่บังคับใช้กับสินค้านำเข้าจากไทย (และจากประเทศอื่นๆ ด้วย) เช่น มาตรฐานสินค้าอาหารที่กำหนดการป้องกันแมลงหรือศัตรูพืช มาตรฐานระดับสารปนเปื้อนในอาหารแช่แข็งและอาหารแปรรูป รวมทั้ง ผักและผลไม้ เป็นต้น เนื่องด้วยญี่ปุ่นมีความเป็นกังวลเรื่องคุณภาพอาหารที่นำเข้าจากต่างประเทศ ประกอบกับญี่ปุ่นพึ่งพิงการนำเข้าสินค้าเกษตรขั้นต้น และอาหารแปรรูปจำนวนมาก ดังนั้น มาตรฐานสินค้าอาหารของญี่ปุ่นจึงมีแนวโน้มที่จะเข้มงวดมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต

ญี่ปุ่นไม่เพียงแต่ควบคุมมาตรฐานสินค้าอาหารของสินค้านำเข้าเท่านั้น การควบคุมมาตรฐานสินค้าอาหารที่ผลิตภายในประเทศญี่ปุ่นเองก็มีความเข้มงวดเท่าเทียมกับสินค้านำเข้า ประกอบกับความตื่นตัวของผู้บริโภคต่อคุณภาพสินค้าอาหาร (เช่น การค้นพบเชื้อวัชจากเนื้อนำเข้า การค้นพบยาฆ่าแมลงตกค้างในปริมาณสูงในผักนำเข้าจากจีน) ทำให้ผู้บริโภคผลักดันให้ภาครัฐออกกฎระเบียบและกำหนดกระบวนการจัดการเกี่ยวกับคุณภาพหรือมาตรฐานสินค้าอาหารมากขึ้น เพื่อความปลอดภัยของประชาชนภายในประเทศ

มาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากรของประเทศญี่ปุ่นสำหรับผลิตภัณฑ์อาหาร ประกอบด้วย มาตรการด้านสุขอนามัยพืชและสัตว์ (SPS) Positive List System ซึ่งเป็นระเบียบใหม่ของญี่ปุ่นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง Country of Origin Labeling ซึ่งเป็นการติดฉลากระบุประเทศแหล่งกำเนิดสินค้า พระราชบัญญัติสุขอนามัยอาหาร (Food Sanitation Law) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดมาตรฐานสำหรับอาหารในเรื่องต่างๆ (เช่น สารปรุงแต่ง เครื่องมือ การบรรจุหน่วยงานที่ดูแลคือ กระทรวงสาธารณสุข แรงงาน และสวัสดิการ) มาตรฐานการเกษตรของญี่ปุ่น (Japan Agricultural Standard-JAS) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรักษาคุณภาพมาตรฐานและการกำหนดฉลาก โดยสินค้าที่ผ่านมาตรฐาน JAS จะได้รับอนุญาตให้ติด

สัญลักษณ์ของ JAS ได้ (ตัวอย่างเช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์อินทรีย์ หรือ Organic JAS Standards) และหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ Center for Food Quality, Labeling and Consumer services ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ กระทรวงเกษตร ป่าไม้และการประมง นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมีการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยสุขอนามัยของอาหาร (Food Sanitation Law) และประกาศกฎหมายความปลอดภัยพื้นฐานของอาหาร (Food Safety Basic Law) เพิ่มเติม ซึ่งกฎหมายทั้งสองฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคในประเทศญี่ปุ่นมั่นใจถึงความปลอดภัยของอาหารที่บริโภค [เกรียงไกร เดชกานนท์, 2553]

นอกจากกฎหมายและกฎระเบียบข้างต้นแล้ว ผู้ส่งออกอาหารมายังญี่ปุ่นอาจยังต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐานด้านผลิตภัณฑ์อาหารที่ “กำหนดโดยภาคเอกชน” ที่มีเป็นมาตรฐานเฉพาะของผู้นำเข้าสินค้าแต่ละรายอีกด้วย ซึ่งมาตรฐานเฉพาะเหล่านี้มักจะมี “ข้อกำหนดสูงกว่า” ข้อกำหนดกลางที่รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะบริษัทนำเข้าและร้านค้าปลีกต้องการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคที่มีความต้องการบริโภคอาหารในลักษณะที่แตกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น ขนาด รูปลักษณ์ รูปทรงของสินค้า การบรรจุหีบห่อ และความปลอดภัย เป็นต้น และยังต้องเผชิญกับมาตรการด้านการสอบย้อนกลับได้ (traceability) อีกด้วย

ดังนั้น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงตลาดในประเทศญี่ปุ่น ผู้ประกอบการไทยจำเป็นต้องยกระดับการควบคุมคุณภาพมากขึ้นซึ่งทำให้ต้นทุนสูงขึ้น อีกทั้ง ผู้จำหน่ายอาหารในญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญกับการจัดการห่วงโซ่อุปทานเป็นอย่างมาก และได้ให้ความสนใจเรื่องการลดก๊าซเรือนกระจกจากกระบวนการผลิตอาหารมากขึ้น (กรอบที่ 6.3) มาตรการเหล่านี้จึงอาจจะเป็นอุปสรรคกับผู้ส่งออกของไทยได้ โดยเฉพาะผู้ส่งออกรายเล็กที่อาจจะเสียเปรียบผู้ส่งออกรายใหญ่ ที่มีเงินทุนและการจัดการที่ดีกว่า

กรอบที่ 6.3: ผู้ผลิตในญี่ปุ่นสนใจเรื่อง ฉลาก “carbon label”

ด้วยความตื่นตัวในเรื่องการแก้ไขปัญหาโลกร้อน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ส่งเสริมมาตรการลดก๊าซเรือนกระจกโดยสมัครใจของผู้ประกอบการภายในประเทศ ทั้งนี้รัฐบาลมีการณรงค์ที่จะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ได้ร้อยละ 6 (ของจำนวนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกปี ค.ศ. 1990) ประกอบกับผู้ประกอบการของญี่ปุ่นได้ติดตามความเคลื่อนไหวของผู้ประกอบการในสหราชอาณาจักรและสวีเดน ที่เกี่ยวกับการติดฉลากด้านสิ่งแวดล้อม

บริษัท Sapporo Breweries ได้ประกาศจะติดฉลาก carbon label ลงบนผลิตภัณฑ์ (CO2 label) เพื่อบ่งบอกระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ตั้งแต่กระบวนการเพาะปลูกวัตถุดิบ (ข้าวบาร์เลย์) การผลิตกระป๋องอลูมิเนียม จนกระทั่งการขนส่งถึงร้านค้าปลีก

นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีการณรงค์ในการจัดทำ Carbon footprint ในผลิตอาหารชนิดอื่นๆ อีกด้วย โดยดำเนินการจัดทำระบบการออกฉลากคาร์บอนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน (uniform method of labeling carbon emission) เพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรมในการแข่งขันทางการค้า

ที่มา: www.environmentalleader.com/2008/08/21/japanese-govt-launching-carbon-labeling-program/

นอกจากผลิตภัณฑ์อาหารที่ต้องมีการควบคุมคุณภาพหรือมาตรฐานสินค้าเพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคแล้ว ญี่ปุ่นก็ให้ความสำคัญกับมาตรฐานสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคเช่นกัน โดยมาตรฐานด้านความปลอดภัยในสินค้าไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ของญี่ปุ่นนั้นมีหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน (สถาบันมาตรฐานและการตรวจสอบรับรองต่างๆ) ร่วมกันกำกับดูแล เช่น กระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรม หรือ METI ที่มีส่วนในการผลักดันกฎหมายและระเบียบข้อบังคับส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับสินค้าอุตสาหกรรม กระทรวงสิ่งแวดล้อมมีส่วนร่วมพิจารณาและผลักดันในการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสภาพแวดล้อมและการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่

กฎระเบียบที่สำคัญของประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของผู้บริโภคในการใช้สินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ คือ กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ (Product Liability Law, หรือเรียกว่า PL) ซึ่งบังคับใช้มาตั้งแต่ปี 2538 ซึ่งแก่นสำคัญของกฎหมายนี้คือการคุ้มครองผู้บริโภคและสร้างความเชื่อมั่นในการใช้ผลิตภัณฑ์เกือบทุกประเภทซึ่งรวมถึงสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ด้วย ตัวอย่างเช่น กฎหมายความปลอดภัยของอุปกรณ์และวัสดุไฟฟ้า (Electrical Appliance and Material Safety Law) หรือ Den-an Law ที่บังคับใช้ตั้งแต่ 1 เมษายน 2544 กฎหมายความปลอดภัยของสินค้าอุปโภคบริโภค (Consumer Product Safety Law) สินค้าเหล่านี้จะต้องผ่านการตรวจสอบและติดฉลาก PSC ไมเช่นนั้นจะไม่สามารถวางจำหน่ายได้ และกฎหมายการแสดงฉลากคุณภาพสินค้าสำหรับครัวเรือน (Household Goods Quality Labeling Law) โดย METI ได้กำหนดมาตรฐานการแสดงฉลากเกี่ยวกับคุณภาพ (เช่นประสิทธิภาพ การสิ้นเปลืองพลังงาน ข้อระวังในการใช้งาน มิติของสินค้า ฯลฯ) กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์สำหรับการเลือกซื้อสินค้า ดังนั้นผู้บริโภคสามารถเปรียบเทียบคุณภาพของสินค้าได้ดีขึ้นทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างผู้ผลิต [เกรียงไกร เตชกานนท์, 2553] แม้ว่าความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น (JTEPA) จะทำให้เกิดการยอมรับร่วมกัน (JTEPA MRA) ในเรื่องมาตรฐานสินค้าก็ตาม แต่ผู้ผลิตไทยก็ยังต้องเผชิญกับภาระต้นทุนในการทดสอบมาตรฐานสินค้าตามเกณฑ์ของญี่ปุ่น ซึ่งผู้บริโภคญี่ปุ่นอาจจะมีความต้องการมาตรฐานสินค้าที่เข้มงวดหรือสูงกว่าผู้บริโภคของไทย (หรือของประเทศอื่นที่ไทยส่งออก)

นอกจากนี้ยังมีมาตรฐานประเภทสมัครใจสำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ตัวอย่างที่สำคัญคือ มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมญี่ปุ่น (Japanese Industrial Standard: JIS) ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนสู่มาตรฐานใหม่ (New JIS-mark) เมื่อตุลาคม 2551 และ มาตรฐานความปลอดภัยในสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า (SG-mark) ยิ่งกว่านั้น ญี่ปุ่นยังมีมาตรการโดยสมัครใจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น กฎหมายที่เกี่ยวกับการรีไซเคิล ซึ่งมีผลต่อผู้ผลิตและผู้จำหน่ายสินค้าไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ โดยช่วงเริ่มต้นกฎหมายนี้กำหนดให้สินค้า 4 รายการต่อไปนี้คือ เครื่องปรับอากาศ เครื่องรับโทรทัศน์ ตู้เย็น และเครื่องซักผ้า ต้องมีอัตราการกลับมาใช้ใหม่ไม่น้อยกว่าค่าที่รัฐบาลกำหนด (ซึ่งผู้ผลิตไทยอาจจะได้รับผลกระทบ เพราะต้องมีเครือข่ายในการรับรีไซเคิล ทำให้มีต้นทุนธุรกรรมในด้านนี้สูงขึ้น)

ความเคลื่อนไหวของกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าของประเทศญี่ปุ่น ที่น่าสนใจมีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่ (ก) การเพิ่มเพิ่มอัตราการนำกลับมาใช้ใหม่ในสินค้า 4 ชนิดอีกร้อยละ 15-20 ด้วย (เครื่องปรับอากาศ เพิ่มจากร้อยละ 60 เป็นร้อยละ 70 เครื่องรับโทรทัศน์ยังคงระดับอัตราเดิมที่ร้อยละ 55 ตู้เย็น เพิ่มจากร้อยละ 50 เป็นร้อยละ 60 และ เครื่องซักผ้า เพิ่มจากร้อยละ 50 เป็นร้อยละ 65) นอกจากนี้ยังมีแผนที่จะเพิ่มสินค้าอีก 2 รายการ คือ โทรทัศน์จอแบน (กำหนดอัตราที่ร้อยละ 50) และ เครื่องอบผ้า (กำหนดอัตราที่ร้อยละ 65) (ข) การปรับปรุงระบบมาตรฐานการจัดการด้านคุณภาพของญี่ปุ่น

(JIS Q 9001 และ JIS Q 14001) ซึ่งเป็นมาตรฐานอุตสาหกรรมญี่ปุ่นแบบใหม่ (New JIS-mark) ที่จะปรับปรุงระบบให้เข้ากับมาตรฐาน ISO 9001 และ ISO 14001 และ (ค) การเพิ่มรายการสินค้าแบตเตอรี่ลิเทียมไอออนเข้าไปในรายการเครื่องใช้ไฟฟ้าทั่วไป (Non-specified products) ที่ต้องได้รับเครื่องหมาย PSE-mark ตั้งแต่พฤษภาคม 2551 เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาเรื่องความร้อนของแบตเตอรี่มือถือที่อาจทำให้เกิดไฟไหม้ได้

ส่วนยานยนต์และชิ้นส่วนนั้น เป็นอุตสาหกรรมที่ภาครัฐของไทยมีนโยบายการพัฒนาที่ชัดเจนและมีความต่อเนื่องมาโดยตลอด และภายหลังการเปิดการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ ทำให้ข้อบังคับต่างๆ ของไทย (เช่น การบังคับใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศ การห้ามตั้งโรงงานประกอบเพิ่มเติม นโยบายคุ้มครองทางภาษี เป็นต้น) ก็ต้องลดเงื่อนไขลงเรื่อยๆ และส่งเสริมการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อผลิตรถยนต์เพื่อการพาณิชย์น้ำหนักไม่เกินหนึ่งตันจากบริษัทผู้ผลิตรถยนต์ต่างชาติ จึงทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางการผลิตรถปิอัพเพื่อการส่งออกและเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการผลิตระดับโลก (Global Production Network: GPN) ของผู้ผลิหลายค่ายโดยเฉพาะบริษัทผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่น

ตลาดส่งออกยานยนต์และชิ้นส่วนที่สำคัญของไทย คือ อาเซียน ออสเตรเลีย สหภาพยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา แหล่งนำเข้าชิ้นส่วนยานยนต์ที่สำคัญของไทยคือ ญี่ปุ่น อาเซียน และสหภาพยุโรป อนึ่ง ทิศทางการค้าดังกล่าวนี้มีสาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่ ประเทศในอาเซียนคือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเวียดนาม ต่างเป็นฐานการผลิตรถยนต์และชิ้นส่วนที่สำคัญของบริษัทผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่น

มาตรฐานสินค้ายานยนต์และชิ้นส่วนที่เข้มงวดของประเทศผู้นำเข้าส่วนใหญ่เน้นเรื่องมาตรฐานทางด้านความปลอดภัยและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น มาตรฐานของชิ้นส่วนประเภทล้อรถ ถังลมนิรภัย เข็มขัดนิรภัย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินการตามมาตรฐานของประเทศผู้นำเข้านั้น ผู้ประกอบการรถยนต์ในประเทศไทยจะได้รับการสนับสนุนจากบริษัทญี่ปุ่น เนื่องจากรถยนต์ญี่ปุ่นมีการจำหน่ายไปทั่วโลก ดังนั้นผู้ผลิญี่ปุ่นจำเป็นต้องทำตามกฎระเบียบและข้อบังคับมาตรฐานต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และ มาตรฐานหรือมาตรการเหล่านั้นก็อาจจะส่งผลต่อผู้ผลิชิ้นส่วนของไทยโดยอ้อมอีกทางหนึ่ง

มาตรฐานสำหรับยานยนต์และชิ้นส่วนของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป นับว่ามีมากมายเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้รถยนต์และเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เช่น มาตรฐานไอเสียและการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์) เช่น มาตรฐาน SAE (Society of Automotive Engineer) ของสหรัฐอเมริกา และกฎระเบียบ ECE Regulation ของสหภาพยุโรป เช่น ระบบป้องกันการลื่นของล้อ ระบบเบรก มาตรฐานเข็มขัดนิรภัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมาตรฐานการปลดปล่อยไอเสีย เช่น มาตรฐาน EURO 5 (บังคับใช้วันที่ 1 กันยายน 2552) และ EURO 6 ซึ่งจะมผลบังคับใช้ในวันที่ 1 กันยายน 2557 เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมาตรการอื่นๆ อีก เช่น WEEE, ROHs, และ End-of-Life Vehicle (ELV) ซึ่งเป็นการกำหนดการใช้วัสดุที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ส่งเสริมการใช้ชิ้นส่วนที่สามารถนำมาใช้ซ้ำ (reuse) และ นำกลับมาใช้ใหม่ (recycle) ให้ได้ร้อยละ 85 ของน้ำหนักรถยนต์ ภายใน 1 มกราคม 2558 (ECE Directive 2000/53/EC) ซึ่งกฎระเบียบเหล่านี้จะเกี่ยวกับกระบวนการทำลายเศษเหลือทิ้งของสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อลดปัญหาขยะที่จะเกิดมลพิษแก่ประเทศสมาชิก โดยผู้ผลิตรถยนต์ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการนำรถยนต์เก่าที่หมดอายุการใช้งานแล้วจากผู้ซื้อโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (free-take-back) อย่างไรก็ตาม มาตรฐานเหล่านี้ของสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปไม่ได้มีการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้ผลิภายในประเทศกับผู้นำเข้า

ในประเทศญี่ปุ่นเองก็มีการบังคับใช้กฎหมายรีไซเคิลซากผลิตภัณฑ์ยานยนต์และชิ้นส่วน (End-of-Life Vehicle Recycling Law) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ ELV ของสหภาพยุโรป (มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี 2548) โดยตั้งเป้าหมายให้อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนในประเทศญี่ปุ่นมีอัตราการรีไซเคิลร้อยละ 95 ในปี 2558 ภายใต้กฎหมายฉบับนี้กำหนดให้ผู้ผลิตรถยนต์รับผิดชอบการรีไซเคิลชิ้นส่วนรถยนต์ 3 รายการหลัก ได้แก่ ชิ้นส่วนยานยนต์ที่ตัดแยกแล้ว ASR (Automobile Shredder Residue) ฝุ่นโลหะ และสารฟลูออโรคาร์บอน (Fluorocarbon) โดยผู้บริโภครถยนต์ใหม่จะต้องฝากเงินจำนวนหนึ่งประมาณ 8,000-18,000 เยน/คัน ไว้กับ Japan Automobile Recycling Promotion Center (JARC) เพื่อใช้จ่ายในการรีไซเคิล กฎหมายรีไซเคิลซากผลิตภัณฑ์ยานยนต์และชิ้นส่วน (ELV) ของญี่ปุ่นมีความแตกต่างจาก ELV Directive ของสหภาพยุโรป กล่าวคือ ELV ของญี่ปุ่นกำหนดให้ผู้บริโภคร่วมในกระบวนการรีไซเคิลยานยนต์และชิ้นส่วนด้วย ซึ่งแตกต่างจากสหภาพยุโรปที่กำหนดให้เป็นความรับผิดชอบของผู้ผลิตเพียงฝ่ายเดียว

นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังมีมาตรการโดยสมัครใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้ผู้ผลิตรถยนต์และชิ้นส่วนของญี่ปุ่นใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน และมาตรการโดยสมัครใจในญี่ปุ่นจะมีความสอดคล้องกับมาตรการของประเทศอื่น เช่น มาตรการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอุตสาหกรรมยานยนต์ (CO2 Emissions) ปี 2542 JAMA ได้ลงนามที่จะดำเนินมาตรการโดยสมัครใจกับคณะกรรมการการยุโรป (European Commission) เพื่อลดการปล่อย CO2 ในรถยนต์นั่งส่วนบุคคลในสหภาพยุโรป โดยกำหนดเป้าหมายในปี 2552 จะลดปริมาณการปล่อย CO2 ลงเหลือ 140 กรัม/กิโลเมตร ซึ่งในปี 2550 สามารถลดปริมาณการปล่อย CO2 เหลือ 159 กรัม/กิโลเมตร (และเมื่อเดือนธันวาคม 2551 คณะกรรมการการยุโรปได้ออกคำสั่งกำหนดเป้าหมายการปล่อย CO2 เป็น 130 กรัม/กิโลเมตร ในปี 2558 สำหรับรถยนต์นั่งส่วนบุคคลใหม่) และญี่ปุ่นมีการกำหนดให้มีการใช้สติ๊กเกอร์เพื่อแสดงประสิทธิภาพของพลังงานและปริมาณการปล่อย CO2 ในรถยนต์ใหม่ที่วางขายในตลาดญี่ปุ่น รวมทั้งมาตรการทางด้านภาษีที่ช่วยลดแรงกดดันใหม่ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มาตรการเหล่านี้แม้จะเป็นมาตรการโดยสมัครใจแต่ก็มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในตลาด [เกรียงไกร เตชกานนท์, 2553]

ผลกระทบและการปรับตัวของผู้ประกอบการในประเทศไทยอาจจะมีไม่มากนัก เนื่องด้วยกฎหมายเกี่ยวกับ ELV ก่อนเข้าขั้วเจดเจดและผู้ผลิตรถยนต์มีการเตรียมการเรื่องนี้มานานพอสมควรแล้ว เช่น โตโยต้า นิสสัน มิตซูบิชิ อิซุซุ ซึ่งพบว่ามีกรวางนโยบายการนำชิ้นส่วนกลับมาใช้ใหม่ทั้งสิ้น และบริษัทแม่ในญี่ปุ่นจะเป็นผู้จัดการในเรื่องการสร้างเครือข่ายและพัฒนาบริษัทจัดการกับซากรถยนต์อายุในสหภาพยุโรป รวมทั้งการออกแบบรถยนต์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม [เกรียงไกร เตชกานนท์, 2553]

สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย และเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของไทย เพราะเป็นอุตสาหกรรมที่มีห่วงโซ่อุปทานครบทั้งวงจรการผลิตนับตั้งแต่อุตสาหกรรมต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ตลาดส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มที่สำคัญของไทยคือ สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป อาเซียน ญี่ปุ่น และจีน ในปัจจุบันพบว่า ญี่ปุ่นมีแนวโน้มลดปริมาณการนำเข้าสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจากจีน และหันมาซื้อจากกลุ่มประเทศอาเซียนมากขึ้น

กฎระเบียบนำเข้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของญี่ปุ่น เน้นในด้านความปลอดภัยของสินค้าต่อผู้บริโภคและความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มาตรการหลักอยู่ภายใต้การดูแลของ กระทรวง METI และ

กระทรวงสิ่งแวดล้อม เช่น (1) Product Liability Law (PL) เป็นกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ (2) กฎหมายการแสดงผลคุณภาพสินค้าสำหรับครัวเรือน (Household Goods Quality Labeling Law) โดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งทอคือจะต้องระบุข้อมูลต่าง ๆ บนฉลากเป็นภาษาญี่ปุ่น เช่น ส่วนผสมเส้นใย การดูแล การทำความสะอาด การใช้น้ำยา ฯลฯ (3) Law of the Control of Household Products Containing Harmful Substances เป็นกฎหมายที่ออกโดย Ministry of Health and Welfare เพื่อควบคุมและกำหนดมาตรฐานส่วนผสมในเนื้อผ้าที่ไม่เป็นอันตรายต่อผิวหนัง ทั้งสำหรับบุคคลทั่วไปและเด็ก (4) การห้ามนำเข้าสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีส่วนประกอบของพืชและสัตว์หายากบางชนิดซึ่งได้รับการคุ้มครองจาก CITES (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna)

นอกจากนี้ยังมีมาตรฐานประเภทสมัครใจซึ่งมีผลต่อการส่งออกมายังตลาดญี่ปุ่นด้วย ตัวอย่างที่สำคัญคือ มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมญี่ปุ่น (New JIS Mark) มาตรฐานด้านความปลอดภัยในสินค้า (SG-mark) และมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม (ECO Mark) เป็นต้น

แม้ว่าประเทศไทยและญี่ปุ่นจะมีความตกลง JTEPA ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยได้ประโยชน์ในการส่งสินค้าไปขายในประเทศญี่ปุ่นมากกว่าประเทศที่ยังไม่มีข้อตกลงทางการค้ากับญี่ปุ่นโดยตรง (โดยเฉพาะจีนที่ครองส่วนแบ่งในตลาดสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของญี่ปุ่น) แต่ผู้ส่งออกไทยก็ต้องปฏิบัติตามมาตรการอื่นๆ ในกรอบของ JTEPA ด้วย อาทิ (ก) สินค้าที่จะได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีจะต้องมีการระบุแหล่งกำเนิดสินค้า (Rules of Origin) โดยสินค้าสิ่งทอ (หมวด HS 50-60 และ 63) จะต้องผ่านกระบวนการผลิตในประเทศอย่างน้อย 2 ขั้นตอน (Two-process rule) ส่วนสินค้าเครื่องนุ่งห่ม (หมวด HS 61 และ 62) สามารถใช้กฎที่อนุญาตให้สินค้าผ่านกระบวนการผลิตขั้นแรกในประเทศสมาชิกอาเซียนได้ ก่อนจะผ่านกระบวนการตัดเย็บในประเทศภาคีที่เป็นประเทศส่งออก (Two-process rule with ASEAN Commutation) โดยผู้ผลิตสามารถนำเข้าวัตถุดิบจากประเทศสมาชิกอาเซียนได้ และ (ข) โครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (Textile and Apparels Cooperation) เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย โดยญี่ปุ่นจะให้ข้อมูลด้านการตลาดและการทำการวิจัย การออกแบบ การควบคุมมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ การสร้างเครือข่ายการจำหน่ายสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มในญี่ปุ่น [เกรียงไกร เตชกานนท์, 2553]

6.1.4 มาตรการฝ่ายเดียวของสาธารณรัฐประชาชนจีน

มาตรการที่อาจจะจัดเป็นมาตรการควบคุมสินค้านำเข้าในกลุ่มสินค้าเกษตรและอาหารของจีนที่สำคัญได้แก่ (ก) มาตรการด้านความปลอดภัย มาตรฐานอาหาร โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการตรวจสอบสารตกค้าง โรคพืชและแมลง เช่นเดียวกับการประกาศใช้มาตรการลักษณะเดียวกันของประเทศพัฒนาแล้ว ทั้งนี้มาตรฐานที่ถูกกำหนดขึ้นมามี 3 ระดับด้วยกัน คือ มาตรฐานระดับประเทศ (ที่กำหนดโดยรัฐบาลกลาง) มาตรฐานเฉพาะเจาะจงสินค้า (ซึ่งกำหนดโดยระดับกระทรวง) และ มาตรฐานระดับท้องถิ่น เช่น กฎหมายเกี่ยวกับฉลากสินค้า เช่น China's Food Labeling Law และ Agriculture GMO Labeling เป็นต้น (ข) มาตรการสุขอนามัยของสินค้าเกษตร เช่น มาตรการตรวจสอบย้อนกลับ (โดยเฉพาะผักและผลไม้สด) มาตรการตรวจสอบโรคและสิ่งปนเปื้อนในผลไม้สด มาตรการรับรองคุณภาพของสัตว์น้ำ และ มาตรการเพื่อความปลอดภัยด้านอาหาร (ค) เครื่องหมายรับรองมาตรฐานอาหาร (QS Mark) ลงบนหีบห่อบรรจุภัณฑ์ และ (4) การติดฉลากบนบรรจุภัณฑ์และหีบห่อ ซึ่งเงื่อนไขที่เป็นภาระต้นทุนต่อผู้ส่งออกไปยังจีน

คือ ข้อมูลในฉลากจะต้องแสดงข้อมูลโภชนาการเป็น “ภาษาจีน” เท่านั้น นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี 2551 จีนได้ออกกฎระเบียบเพิ่มเติมเกี่ยวกับฉลากอาหาร ว่าด้วยเรื่องของสรรพคุณอาหาร เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคเข้าใจผิด [ศันสนีย์ ลิ้มพงษ์, 2553]

สำหรับมาตรการด้านการนำเข้าที่เกี่ยวกับกลุ่มสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ นั้น ประเทศจีนได้ออกมาตรการสำคัญคือ มาตรการ China RoHS ซึ่งเป็นมาตรการแบบเดียวกับของสหภาพยุโรป (โดยมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า Management Measures on the Control of Pollution Caused by Electronic Information Products) มาตรการเครื่องหมาย CCC Mark เพื่อเป็นการรับรองมาตรฐานความปลอดภัยสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ ให้แก่ผู้บริโภค และ ข้อบังคับที่เกี่ยวกับการจัดการควบคุมมลพิษหรือของเสียที่เกิดจากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ มกราคม 2554)

6.2 กระบวนการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของประเทศคู่ค้าหลัก

การศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของประเทศคู่ค้าหลักของไทยนี้ จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยจะเน้นเฉพาะสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปเท่านั้น

6.2.1 แนวทางการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหภาพยุโรป

สหภาพยุโรปเป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ใหญ่ที่สุดในโลก และมีการขยายตัวมาอย่างต่อเนื่อง สหภาพยุโรปดำเนินการตามหลักการ “ตลาดเดียว” โดยไม่คำนึงถึงเขตแดนทางภูมิศาสตร์ และการเมืองของประเทศสมาชิกอีกต่อไป และมีการใช้กฎระเบียบทางการค้าที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอากรขาเข้าและขาออกในอัตราเดียวกันทั้งหมด และดำเนินนโยบายด้านการค้าทั้งในและต่างประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องด้านนโยบาย และไม่เกิดปัญหาจากความขัดแย้งของนโยบายของสหภาพ กับนโยบายภายในของประเทศสมาชิก ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสหภาพได้

ด้วยเหตุนี้ทำให้ สหภาพยุโรปจึงมีกฎระเบียบที่มีระดับการบังคับใช้แตกต่างกันไปใน 4 รูปแบบเรียงตามลำดับของขอบเขตการบังคับใช้จากเข้มที่สุดถึงน้อยที่สุด คือ (1) Regulations บังคับใช้ทั่วทั้งสหภาพ โดยที่แต่ละประเทศสมาชิกไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายของตนเอง (2) Directives คือ กรอบเป้าหมายที่ใช้ทั่วทั้งสหภาพ โดยสมาชิกแต่ละประเทศสามารถออกแบบแนวปฏิบัติ หรือมีกฎหมายระดับประเทศเพื่อให้บรรลุกรอบเป้าหมายที่กำหนดไว้ (3) Decisions คือ มติ หรือผลการตัดสินใจหนึ่งๆ ของกรรมาธิการ ซึ่งอาจมีผลในเชิงการบริหารจัดการเฉพาะ เช่น ประเทศสมาชิกหนึ่ง อุตสาหกรรมหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลหนึ่งๆ เท่านั้น และ (4) Recommendations คือ คำแนะนำ หรือการตีความระเบียบ (regulations) และกรอบเป้าหมาย (directives) ข้างต้น โดยไม่มีบริบทใดบังคับในเชิงกฎหมาย

นิธินันท์ วิศเวศ (2553) ได้ข้อสรุปสำคัญประการหนึ่งว่า สหภาพยุโรป มีแนวโน้มจะนำมาตรการที่มีไม่ภาษีศุลกากร (non-tariff measures: NTM) มาบังคับใช้มากขึ้น แม้ว่าจะมีการจัดทำกรอบการค้าเสรีเพิ่มมากขึ้นก็ตาม โดยมาตรการที่จะนำมาใช้นั้น จะมีจำนวนมากขึ้น หรือมีรูปแบบใหม่มากขึ้น และยังคงมีความเข้มข้นในการนำมาใช้มากขึ้นด้วย โดยมาตรการที่จะนำมาใช้นี้ มีแนวโน้มที่จะอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นตัวชี้นำ ข้อสังเกตประการหนึ่งขึ้น มาตรการที่จะนิยมใช้กันมากขึ้นใน

อนาคต คือ มาตรการด้านเทคนิคต่าง ๆ ได้แก่ การกำหนดเงื่อนไขเฉพาะของผลิตภัณฑ์ การติดฉลาก การบรรจุภัณฑ์ การกำหนดมาตรฐานอุตสาหกรรม และมาตรฐานด้านสุขอนามัยพืชและสัตว์ ยิ่งกว่านั้น เหตุผลของการนำมาตรการต่าง ๆ มาใช้นั้นจะเป็นเหตุผลในด้านการปกป้องสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข และความปลอดภัยของคน และสัตว์ มากขึ้น

มาตรการต่าง ๆ ที่ออกโดยสหภาพยุโรป มักให้ผลในลักษณะสะสม จนส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานการผลิตสินค้าหนึ่ง ๆ ทั่วโลก ไปจนถึงโครงสร้างความสามารถในการแข่งขันระหว่างคู่ค้า อีกทั้งสหภาพยุโรปใช้ระเบียบต่าง ๆ ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อการพัฒนาระเบียบใหม่และปรับปรุงระเบียบที่มีอยู่เดิม เช่น ใช้ข้อมูลที่ได้จากการลงทะเบียนตามข้อกำหนดของระเบียบ REACH นำไปศึกษาต่อ เพื่อวิเคราะห์สารอันตราย และอาจนำไปเพิ่มเติมเป็นสารต้องห้ามในระเบียบ RoHS ต่อไป นอกจากนี้ มาตรการส่วนใหญ่จะมีการบังคับใช้โดยไม่เลือกปฏิบัติระหว่างผู้ผลิตภายในสหภาพหรือผู้นำเข้า และยังครอบคลุมตั้งแต่ตั้งแต่ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต ผลผลิต จนถึงบรรจุภัณฑ์ และอาศัยหลักการเตือนภัยล่วงหน้า โดยอิงวิทยาศาสตร์ มีการจัดทาระบบเตือนภัย และข้อมูล เพื่อเป็นการเตือนล่วงหน้าหรือปฏิเสธการนำเข้าสินค้า เช่น ในกรณีของอาหาร คือ Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) หรือกรณีของสินค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า คือ การเตือนภัยเพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคในกรอบ Rapid Alert System (RAPEX)

6.2.2 แนวทางการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีการใช้นโยบายการค้าระหว่างประเทศในเชิงรุกอย่างชัดเจน อีกทั้งเป็นประเทศที่มีบทบาทนำในการเมืองระหว่างประเทศด้วย การใช้นโยบายทางการค้าระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา จึงมีความซับซ้อนเกี่ยวพันในหลายมิติ ส่งผลต่อการค้าระหว่างประเทศของโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นโยบายการค้าระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา มีลักษณะเด่นและน่าสนใจ คือ โครงสร้างและระบบทางการเมืองในการออกนโยบายการค้าระหว่างประเทศที่ทำให้สหรัฐอเมริกามีการใช้นโยบายการค้าระหว่างประเทศในลักษณะรุก (proactive) เป็นอย่างมาก การทำความเข้าใจกระบวนการออกนโยบายการค้าระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา จะช่วยให้เข้าใจว่า ต่อไปในอนาคต ทิศทางของนโยบายและมาตรการด้านการค้าที่จะปรับไปสู่การใช้มาตรการการค้าที่มีใช้อการศุลกากรมากขึ้นนั้น

การกำหนดมาตรการใดๆ ในระดับประเทศของสหรัฐอเมริกานั้น มีลักษณะพิเศษคือ การมอบอำนาจความรับผิดชอบให้แก่ประธานาธิบดี และในขณะเดียวกัน มาตรการที่เสนอโดยฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัตินั้น จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาองเกรส ซึ่งคะแนนเสียงการเห็นชอบจะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในสภาองเกรสว่า มาจากพรรคการเมืองใด หากส่วนใหญ่มาจากพรรคการเมืองเดียวกับประธานาธิบดี โอกาสที่จะผ่านความเห็นชอบจากสภาองเกรสย่อมมีมากขึ้น (อนึ่ง สมาชิกสภาองเกรสรับผิดชอบต่อประชาชนในเขตเลือกตั้งของตน ประธานาธิบดีรับผิดชอบต่อประชาชนทั้งหมด)

อย่างไรก็ดี นโยบายการค้าระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกามีลักษณะจากล่างขึ้นบน หรือ Bottom-Up (ในขณะที่ของสหภาพยุโรป จะมีลักษณะ Top-down โดยมีคณะกรรมการการค้ายุโรป (European Commission: EC) และคณะกรรมการเฉพาะสำหรับนโยบายการค้ากลาง (Common Commercial Policy: CCP) เป็นผู้กำหนดกฎระเบียบ) ดังนั้น ประธานาธิบดี ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงต่อประชาชน ย่อมได้รับการ

ตรวจสอบจากประชาชน มาตรการด้านการค้าของสหรัฐอเมริกา จึงมีแนวโน้มที่จะต้องได้รับการยอมรับจากภาคธุรกิจเอกชนเป็นสำคัญ (ซึ่งเป็นฐานเสียงของสมาชิกสภาคองเกรส นั่นเอง) นอกจากนี้ การผลักดันนโยบายของกลุ่มผลประโยชน์ (lobby) ในสหรัฐอเมริกานั้นก็สามารถดำเนินการได้อย่างเปิดเผยโปร่งใส ซึ่งทำให้การกำหนดมาตรการระดับประเทศอาจจะประสบความสำเร็จอย่างกว้างถ้าบรรดากลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มีความขัดแย้งกัน [ศุภฤทธิ ถาวรยุติการต์, 2553]

ด้วยเหตุนี้ วิธีการพิจารณาข้อเสนอของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ จะใช้กระบวนการกลั่นกรองของ USTR (US Trade Representatives) หรือผู้แทนการค้าของสหรัฐอเมริกา ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเสนอแนะนโยบายการค้าในเชิงการเปิดเสรีทางการค้า หรือการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ประกอบการอเมริกันในการเข้าถึงตลาดต่างประเทศ หรือผ่านการกลั่นกรองของ USITC (US International Trade Commission) หรือ คณะกรรมการการค้าระหว่างประเทศ ที่ทำหน้าที่ศึกษา วิจัย และสอบสวนความเสียหายอันเกิดจากมาตรการทางการค้าต่างประเทศที่เกิดแก่ผู้ประกอบการอเมริกัน และในกรณีที่มิสินค้านำเข้ามายังสหรัฐอเมริกาแล้วทำให้ผู้ประกอบการภายในประเทศเสียเปรียบ

ดังนั้น ในการเฝ้าระวังการกำหนดมาตรการทางการค้าและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกา ควรเฝ้าติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับดูแลหน่วยงานทางการเมืองของพรรคการเมืองในสหรัฐอเมริกา เพื่อชี้ให้เห็นทิศทางของนโยบายที่จะเกิดขึ้น [ศุภฤทธิ ถาวรยุติการต์, 2553]

6.2.3 แนวทางการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศอื่น ๆ

สาธารณประชาชนจีน เริ่มให้ความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับในการกำหนดมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น มาตรการสุขอนามัยเกี่ยวกับสินค้าเกษตร และ มาตรการ China RoHS (หรือชื่อทางการคือ Management Measures on the Control of Pollution Caused by Electronic Information Products) นั้น อาจนับว่าเป็นผลมาจากแรงกดดันจากมาตรการควบคุมสินค้าอาหาร และผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ของสหภาพยุโรป ซึ่งบังคับใช้ทั้งสินค้าที่ผลิตในสหภาพยุโรปและสินค้านำเข้า ประกอบกับสหภาพยุโรปเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญของจีน มาตรการของสหภาพยุโรปจึงกระตุ้นให้จีนต้องดำเนินการบังคับกับสินค้าภายในประเทศของตนด้วย อย่างน้อยก็เพื่อยกระดับสินค้าของตนให้เป็นที่ยอมรับในต่างประเทศมากขึ้น

สำหรับการออกข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ หรือ China WEEE (เริ่มใช้ มกราคม 2554) นั้น อาจจะเป็นผลมาจาก ปรากฏการณ์ค้นพบสารอันตรายในตะกอนของแม่น้ำสำคัญในเมือง Guiyu ประเทศจีน ในเขต Chaozhon มลรัฐกวางตุ้ง (Guangdong) และในเมือง Taizhou มลรัฐ Zhejiang ที่คาดว่าเป็นผลมาตรการการนำเข้ากากอิเล็กทรอนิกส์มาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อมากำจัดและคัดแยกวัสดุเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ โดยวิธีการกำจัดและแยกเศษโลหะจากกากอิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งได้แก่ การใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด เพื่อสกัดโลหะมีค่า การแยกโลหะ (grilling) จากแผงวงจรพิมพ์ การเผาขยะประเภทพลาสติก เพื่อลดปริมาณขยะ และ การเผาชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำทองแดงกลับมาใช้ใหม่ ฯลฯ กระบวนการดังกล่าวได้ดำเนินการมาแล้วมากกว่า 10 ปี และเป็นกระบวนการที่ไม่มีมาตรฐานและยังขาดการควบคุมจากภาครัฐ [Wong et. al. (2007a และ 2007b) และ

Wang (2005)] ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพของประชาชนที่นำน้ำไปใช้เพื่อการอุปโภค บริโภคหรือเพื่อการเกษตร

ญี่ปุ่น นับว่าเป็นประเทศที่ได้มีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหามลพิษภายในประเทศ โดยเฉพาะ มลพิษทางอากาศในเมืองสำคัญของญี่ปุ่น โดยเฉพาะเมืองอุตสาหกรรม และปัจจุบันนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ให้ ความสนใจกับการแก้ไขปัญหาการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยใช้กลยุทธ์ “สังคมคาร์บอนต่ำ หรือ Low Carbon Society” ซึ่งรัฐบาลท้องถิ่นได้นำแนวทางนี้ไปปฏิบัติใช้ค่อนข้างจริงจัง ตัวอย่างเช่น กรุงโตเกียว ตั้งเป้าหมายที่จะเป็นเมืองที่สร้างภาระแก่สิ่งแวดล้อม (Environmental load) น้อยที่สุดในโลก และเป็นผู้นำ เมืองอื่นๆในการเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ นอกจากนี้ กรุงโตเกียวยังกระตุ้นให้ภาคธุรกิจและผู้อยู่อาศัยใน กรุงโตเกียวตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นผลให้เกิดโครงการ และการรณรงค์ในรูปแบบต่างๆที่ผลักดันโดยภาคเอกชนเองตามมาด้วย ยิ่งกว่านั้นยังมีการรณรงค์ลดก๊าซ เรือนกระจกจากการใช้พลังงานของภาคครัวเรือน รวมถึง การจัดการด้านพลังงาน หรือการใช้พลังงาน อย่างประหยัดของหน่วยงานภาครัฐ และ การรณรงค์การใช้พลังงานแสงอาทิตย์และพลังงานลม

นอกจากกรุงโตเกียวแล้ว ยังมีจังหวัดอิโรชิม่า ซึ่งเป็นที่ตั้งของแหล่งอุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ และมีท่าเรือขนส่งสินค้า ของภูมิภาคชิโกกุของญี่ปุ่น ซึ่งมีการแนะนำให้ครัวเรือนใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ ประหยัดพลังงานและมีการใช้เตาเผาขยะเพื่อนำพลังงานความร้อนกลับมาใช้ใหม่ในบ้านเรือน ซึ่งเป็นการ ลดการใช้พลังงานและลดปริมาณขยะควบคู่กันไป เป็นต้น

6.3 ความเชื่อมโยงการค้าและสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบระดับทวิภาคีกับประเทศคู่ค้าหลัก

ในปัจจุบันนี้ ประเทศไทยได้ดำเนินการจัดทำกรอบการค้าระดับทวิภาคีกับหลายประเทศ ในช่วง เวลาที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 6.1) แม้ว่าประเทศไทยจะมีการดำเนินการจัดทำความตกลงทางการค้ากับ ประเทศบาร์เรน เปรู ฯลฯ ตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา โดยรูปแบบของความตกลงมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท เช่น ความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Agreement) ความตกลงร่วมมือเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ (Cooperative Economic Partnership) กรอบความตกลงทางการค้าและการลงทุน (Trade and Investment Framework Agreement) และ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เช่น Bangladesh, India, Myanmar, Sri Lanka and Thailand Economic Cooperation

การศึกษาความเชื่อมโยงเรื่องการค้าและสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบการค้าระดับทวิภาคี จะเน้น เฉพาะ 4 กรณี คือ ไทย-อินเดีย ไทย-ออสเตรเลีย และ ไทย-นิวซีแลนด์ ไทย-ญี่ปุ่น โดยจะศึกษาว่า สาระสำคัญของกรอบความตกลงการค้าแบบทวิภาคีมีประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และจะมีผลกระทบ ต่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของไทย อย่างไร

เหตุผลที่ให้ความสนใจกับประเทศคู่ค้าดังกล่าวคือ อินเดีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และ ญี่ปุ่น ต่าง มีอิทธิพลต่อการค้าและการลงทุนของไทย เพราะอยู่ในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ที่ประเทศไทยมี ความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนมากกว่าประเทศอื่นๆ

ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับกรอบความตกลงการค้าแบบทวิภาคีที่เกี่ยวกับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม คือ หากมีการกำหนดแนวทางการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมภายในประเทศไทยและประเทศคู่ค้า

ย่อมส่งผลต่อ “กระบวนการผลิต” ในประเทศไทย ที่อาจจะเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นก็ได้ ถ้ามีการผลักดันให้มีการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดมากขึ้น

นอกจากนี้ การดำเนินมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมภายในประเทศภาคี อาจจะต้องยึดหลักการไม่เลือกปฏิบัติระหว่างผู้ประกอบการชาวไทย กับ ผู้ประกอบการของประเทศคู่ค้า เพื่อให้สอดคล้อง (หรืออาจจะเข้มงวดกว่า) กับหลักการขององค์การการค้าโลก (WTO) เพื่อมิให้เกิดปัญหาข้อพิพาทกับประเทศคู่ค้าอื่นๆที่มีได้อยู่ภายใต้กรอบความตกลงแบบทวิภาคีนี้

ตารางที่ 6.1 กรอบการค้าเสรีแบบทวิภาคีของประเทศไทยกับประเทศต่าง ๆ

ประเทศ	FA signed	ลักษณะความตกลง	ปีเริ่มต้น	หมายเหตุ
อินเดีย	9 ต.ค. 2546	FTA	1 ม.ค. 2547	ลดภาษีศุลกากรให้เหลือ 0% ภายใน 2553
ออสเตรเลีย	5 ก.ค. 2547	FTA	1 ม.ค. 2548	ลดภาษีศุลกากรให้เหลือ 0% ภายใน 2553 สำหรับออสเตรเลีย และ ภายใน 2558 สำหรับไทย
นิวซีแลนด์	ต.ค. 47	CEP	1 ก.ค. 2548	ลดภาษีศุลกากรให้เหลือ 0% ภายใน 2558 สำหรับนิวซีแลนด์ และ ภายในปี 2563 สำหรับไทย
ญี่ปุ่น	3 เม.ย. 2550	JTEPA	1 พ.ย. 2550	
จีน (ภายใต้อาเซียน)	พย 44	FTA	มค 48	
สหรัฐอเมริกา	ตค 45	TIFA	มีย 47	
บาร์เรน	ธค 45	CEP	ธค 45	
เปรู	ตค 35	FA	มค 47	
BIMST-EC	2547	FA	2549	

ที่มา: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

หมายเหตุ: FA = Formal Agreement, FTA = Free Trade Agreement, CEP = Cooperative Economic Partnership; JTEPA = Japan-Thailand Economic Partnership; TIFA = Trade and Investment Framework Agreement; BIMST-EC = Bangladesh, India, Myanmar, Sri Lanka and Thailand Economic Cooperation

ไทยและอินเดียได้ลงนามในกรอบความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-อินเดีย (India-Thailand Free Trade Area: ITFTA) เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2546 โดยสาระสำคัญของกรอบความตกลงฯ จะครอบคลุมการเปิดเสรีทั้งในด้านการค้าสินค้า การค้าบริการและการลงทุน รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ โดยมีสาระสำคัญคือ กำหนดเปิดเสรีลดภาษีศุลกากรสินค้าเหลือ 0 ภายในปี 2553 และให้ทยอยเปิดเสรีการค้าบริการและการลงทุนในสาขาที่มีความพร้อมก่อนให้เสร็จภายในเดือนมกราคม 2549

นอกจากนี้ ภายใต้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ไทยและอินเดียจะแสวงหาความร่วมมือด้านใหม่ๆ และสร้างกลไกในการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เช่น ด้านการประมง เทคโนโลยี

สารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีชีวภาพ การท่องเที่ยว และสาธารณสุข เป็นต้น และสร้างมาตรการอำนวยความสะดวกทางการค้าและการลงทุนที่มีประสิทธิภาพ เช่น การอำนวยความสะดวกด้านพิธีการศุลกากร การพัฒนาการยอมรับมาตรฐานร่วม (Mutual Recognition Arrangement: MRA) และความร่วมมือด้านมาตรการสุขอนามัย อาทิจึงเอนไขการนำเข้าสินค้าเงาะและมังคุดของอินเดีย รวมทั้งการจัดทำ Pest Risk Analysis (PRA) และความร่วมมือทางด้าน Plant Quarantine เพื่อให้สินค้าไทยเข้าสู่ตลาดอินเดียได้สะดวกขึ้น

ในประเด็นด้านการลงทุน พบว่า ธุรกิจของไทยที่ลงทุนในอินเดีย ได้แก่ สาขาการโรงแรมและการท่องเที่ยว สาขาอิเล็กทรอนิกส์ สาขานาการ สำหรับธุรกิจที่อินเดียลงทุนในไทย ได้แก่ สาขาอุตสาหกรรมเบา สาขาเคมีภัณฑ์ และกระดาษ สาขาอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า และสาขาเกษตรและผลิตผลจากการเกษตร สาขาอุตสาหกรรมรถปิกอัพและอุตสาหกรรมเหล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก นอกจากนี้ ยังมีโครงการความร่วมมือลงทุนเชื่อมโยงถนนระหว่างไทย-พม่า-อินเดีย (โดยพม่าร่วมลงทุนด้วย เป็นไตรภาคี)

ความตกลงการค้าเสรีไทย-ออสเตรเลีย (Thailand-Australia Free Trade Agreement: TAFTA) เป็นอีกความตกลงที่เน้นเรื่องการลดมาตรการด้านภาษีศุลกากรระหว่างกัน โดยมีผลบังคับใช้เมื่อ 1 มกราคม 2548 ซึ่งทยอยลดภาษีลงเหลือร้อยละ 0 ภายในปี 2553 และ 2558 ซึ่งสำหรับรายการสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมที่มีความอ่อนไหว เช่น สิ่งทอและเสื้อผ้า (ออสเตรเลีย) และ เนื้อวัว เนื้อหมู นม เนย ชาและกาแฟ (ไทย) ภาษีจะเหลือร้อยละ 0 ภายใน 10 15 และ 20 ปี นับตั้งแต่ความตกลงมีผลบังคับใช้ นอกจากด้านสินค้าแล้ว ความตกลง TAFTA ยังรวมถึงการเปิดเสรีด้านบริการอีกด้วย (ซึ่งรวมถึงบริการด้านสิ่งแวดล้อม)

อย่างไรก็ดี ออสเตรเลียก็ยังคงมีมาตรการทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษีศุลกากร (non-tariff measures) อีกมากมาย โดยเฉพาะมาตรการสุขอนามัย (sanitary and phyto-sanitary measures) เช่น การควบคุมคุณภาพสินค้าเกษตร ที่จะต้องมีการตรวจสอบแมลงและสารตกค้างอย่างละเอียด ส่วนสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าและรถยนต์ ก็มีมาตรฐานสินค้าสูงกว่าของไทย โดยเฉพาะมาตรฐานด้านความปลอดภัยและการประหยัดพลังงาน เป็นต้น

ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้นไทย-นิวซีแลนด์ (Thailand - New Zealand Closer Economic Partnership: TNZCEP) มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2548 โดยมีเนื้อหาสาระครอบคลุมทั้งเรื่องการเปิดตลาดด้านการค้าสินค้า บริการ การลงทุน และความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับการค้า เช่น พาณิซย์อิเล็กทรอนิกส์ ทรัพย์สินทางปัญญา การจัดซื้อจัดจ้างโดยรัฐ และนโยบายการแข่งขัน เป็นต้น โดยเนื้อหาสาระมิได้แตกต่างจากความตกลงไทย-ออสเตรเลีย ทั้งนี้ นิวซีแลนด์จะต้องลดภาษีศุลกากรเป็นร้อยละ 0 ภายในปี 2558 สำหรับประเทศไทยจะต้องลดภาษีศุลกากรให้เป็นร้อยละ 0 ภายในปี 2563

ส่วนในเรื่องการลงทุน นิวซีแลนด์จะให้คนไทยเข้าไปลงทุนในธุรกิจทุกประเภทได้ 100% ยกเว้นประมง และหากเป็นการลงทุนที่มีขนาดเกิน 50 ล้านดอลลาร์นิวซีแลนด์ จะต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการการลงทุนต่างชาติก่อน (โดยในอนาคตนิวซีแลนด์อาจจะพิจารณาขยายเพดานการลงทุนที่ต้องขออนุญาตจาก 50 ล้านดอลลาร์ เป็น 100 ล้านดอลลาร์ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อคนไทยมากขึ้น) ส่วนไทยจะเปิดเสรีการลงทุนทางตรงให้คนนิวซีแลนด์ลงทุนได้ 100% ในธุรกิจผลิตสินค้าบางประเภท โดยต้อง

นำเงินมาลงทุนไม่น้อยกว่า 3 ล้านบาท อาทิ ธุรกิจผลิตอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า ซอฟต์แวร์ เครื่องจักร ผลิตภัณฑ์กระดาษ การแปรรูปอาหารที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และชิ้นส่วนยานยนต์ เป็นต้น

ไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามในกรอบความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดไทย-ญี่ปุ่น (Japan-Thailand Economic Partnership Agreement: JTEPA) เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2550 โดยสาระสำคัญของความตกลงครอบคลุมด้านการค้าเสรี กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า การลงทุนและการเคลื่อนย้ายบุคคล ทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายการแข่งขัน ความร่วมมือด้านการบริการการเงิน ความร่วมมือด้านการเกษตร ป่าไม้และประมง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การท่องเที่ยว และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ในเนื้อหาเกี่ยวกับความร่วมมือทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม เป็นความร่วมมือในการจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม โดยมีหน้าที่ในการทบทวนและหารือประเด็นที่เกี่ยวข้อง แลกเปลี่ยนข้อมูล และเสนอแนะแนวทางการร่วมมือระหว่างประเทศภาคี (โดยตัวแทนของประเทศไทย คือ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี)

นอกจากนี้ ความตกลงด้านการลงทุนนั้น มีการระบุมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม (ข้อ 111) ว่า ประเทศภาคีแต่ละฝ่ายยอมรับว่า “เป็นการไม่เหมาะสมที่จะส่งเสริมการลงทุนโดยการผ่อนปรนมาตรการทางสิ่งแวดล้อมของตน เพื่อการนี้ภาคีแต่ละฝ่ายจะต้องไม่ยกเลิกหรือผ่อนผันมาตรการทางสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเพื่อเป็นการสนับสนุนกิจกรรมการลงทุนในพื้นที่ของตน” นี่หมายความว่า ประเทศไทยจะออกมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้มงวดกว่ามาบังคับใช้กับนักลงทุนชาวญี่ปุ่นไม่ได้

ยิ่งกว่านั้น ในการเจรจาเรื่องการเปิดการค้าเสรีนั้น ได้รวมบริการด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย ในการนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดข้อผูกพันด้านข้อจำกัดการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติเกี่ยวกับสาขาบริการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ บริการด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นั้น ญี่ปุ่นกำหนดไว้ว่า “ไม่ผูกพัน” ในการให้บริการข้ามแดน (Mode 1) และ “ไม่มีข้อจำกัดหรือไม่มีข้อกำหนด” สำหรับบริการ Mode 2-4 (ได้แก่ บริการด้านการกำจัดน้ำเสีย (CPC 9401) บริการกำจัดขยะ (CPC 9402) บริการด้านอนามัยและบริการที่คล้ายคลึง (CPC 9403) บริการทำความสะอาดไอเสีย (CPC 9404) บริการลดเสียงรบกวน (CPC 9405) บริการคุ้มครองธรรมชาติและภูมิประเทศ (CPC 9406) บริการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอื่น (CPC 9409))

ในขณะที่ประเทศไทยได้กำหนดข้อผูกพันด้านข้อจำกัดการเข้าสู่ตลาด และการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติเกี่ยวกับสาขาบริการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ คือ “ไม่ผูกพัน” สำหรับ Mode 1 “ไม่มีข้อจำกัดหรือไม่มีข้อกำหนด” สำหรับ Mode 2-3 และ ตามที่ระบุไว้ในข้อผูกพันตามแนวนอน สำหรับ Mode 4 เช่น บริการกำจัดน้ำเสีย (รวมถึงระบบการบำบัดน้ำเสียของภาคอุตสาหกรรม) (CPC 9401) บริการกำจัดของเสีย (รวมถึงการจัดการและเตากำจัดขยะอันตราย)(CPC 9402) บริการการรักษาความสะอาดจากการใช้ก๊าซ (รวมทั้งการลดการปล่อยก๊าซของภาคอุตสาหกรรม) (CPC 9404) บริการการลดเสียงรบกวน (CPC 9405) บริการการปกป้องธรรมชาติและภูมิประเทศ (CPC 9406) บริการการปกป้องสิ่งแวดล้อมอื่นๆ (CPC 9409)

โดยสรุป ความตกลงดังกล่าวข้างต้นนี้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมนั้น มีข้อสังเกต 5 ประการ คือ

(ก) มาตรการใดๆที่ประเทศภาคีของความตกลงดำเนินการ ต้องคำนึงถึงเสมอว่า มาตรการเหล่านั้นจะต้องสอดคล้องกับแนวทางของ WTO ด้วย เช่น มาตรการสุขอนามัย มาตรการต่อต้านการทุ่ม

ตลาด มาตรการด้านการอุดหนุน มาตรการเทคนิคที่อาจเป็นอุปสรรคทางการค้า และการไม่เลือกปฏิบัติระหว่างผู้ประกอบการไทยกับผู้ประกอบการจากประเทศภาคี เป็นต้น

(ข) ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในความตกลงต่างๆนี้ ยังไม่มีปรากฏอย่างเด่นชัด และรายการสินค้าที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็ยังไม่มีความชัดเจน

(ค) ความตกลงทางการค้าแบบทวิภาคี ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความตกลง ที่ขยายขอบเขตกว้างกว่าการค้าแต่เพียงอย่างเดียว เช่น เพิ่มความตกลงทางการลงทุน และ ความร่วมมือทางด้านเทคโนโลยี เป็นต้น เช่น ความตกลง JTEPA

(ง) มีเพียงความตกลง JTEPA ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับ “บริการด้านสิ่งแวดล้อม”

(จ) มีเพียงความตกลง JTEPA ที่มีการระบุมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม (ซึ่งปรากฏในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการลงทุนระหว่างประเทศภาคี) ที่ห้ามประเทศภาคี ใช้มาตรการส่งเสริมการลงทุนโดยการผ่อนปรนมาตรการทางสิ่งแวดล้อมของตน เพื่อเป็นการสนับสนุนกิจกรรมการลงทุนในประเทศของตน

แนวโน้มในอนาคตสำหรับความตกลงการค้าเสรีไทยอื่นๆที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถระบุได้อย่างน้อย 2 กรณี คือ ความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา (FTA Thai-US) กับ ความตกลงการค้าเสรีไทย-สหภาพยุโรป (FTA Thai-EU) เหตุผลที่กล่าวเช่นนี้ เนื่องจากรัฐบาลไทยได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับความตกลงทั้งสองไปบ้างแล้ว หากแต่ยังไม่มีข้อยุติในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งจะกล่าวเนื้อหาสาระของความตกลงและอุปสรรคที่เกิดขึ้นพอสังเขป ดังนี้

กรณี FTA Thai-US นับตั้งแต่ปี 2547 ผู้นำของประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาต่างเห็นชอบให้เริ่มมีการเจรจาจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างกัน ซึ่งประเด็นการเจรจาได้ครอบคลุมเรื่องการเปิดการค้าสินค้า การค้าบริการ และการลงทุน โดยที่ได้แบ่งกลุ่มการเจรจาออกเป็น 22 กลุ่ม¹ ทั้งนี้ ช่วงที่ผ่านมา ทั้งประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาได้เจรจาในกลุ่มย่อยจำนวน 6 ครั้ง² แต่ยังคงไม่ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับรายการสินค้าอย่างชัดเจน และการเจรจาดังกล่าวก็ได้หยุดชะงักในเดือนกุมภาพันธ์ 2549 เนื่องจากภายหลังการประกาศยุบสภาของไทย ได้เกิดรัฐประหารขึ้นเดือนกันยายน 2549 และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ประกาศเจตจำนงที่จะไม่ได้เจรจาข้อตกลงการค้าเสรีกับรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ภายหลังที่

¹ ได้แก่ (1) การเปิดตลาดสินค้าเกษตร (2) การเปิดตลาดสินค้าอุตสาหกรรม (3) การเปิดตลาดสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป (4) กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิดสินค้า (5) การค้าบริการ (6) การลงทุน (7) ไตรศมาส (8) การเปิดเสรีภาคการเงิน (9) พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (10) ระเบียบพิธีการศุลกากร (11) มาตรการสุขอนามัย (12) มาตรการเยียวยาทางการค้า (13) ความโปร่งใส (14) การระงับข้อพิพาท (15) การจัดซื้อโดยรัฐ (16) นโยบายการแข่งขัน (17) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (18) วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) (19) ทรัพย์สินทางปัญญา (20) อุปสรรคทางเทคนิคต่อการค้า (21) การสร้างขีดความสามารถทางการค้า และ (22) แรงงานและสิ่งแวดล้อม

² ภายใต้การเจรจาระหว่างสองฝ่ายครั้งที่ 6 นั้น ได้เจรจากันในหลายๆ ประเด็นสำคัญ เช่น รายละเอียดของการเปิดเสรีทางการค้าและบริการ อาทิ สินค้าเกษตร สินค้าอุตสาหกรรม สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม การบริการสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะการบริการทางการเงิน และ ไตรศมาส นอกจากนี้ ยังได้เจรจากันในเรื่องมาตรฐานสิ่งแวดล้อม และมาตรฐานสุขอนามัย อย่างไรก็ตาม ประเด็นการเจรจาต่างๆ เหล่านี้ ยังคงไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องมาตรฐานสิ่งแวดล้อมนั้น ทั้งประเทศไทยและสหรัฐอเมริกายังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าประเด็นเรื่องมาตรฐานสิ่งแวดล้อมจะนำไปพิจารณาในการขอข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างกันหรือไม่ เนื่องจากมาตรฐานสิ่งแวดล้อมของทั้งสองประเทศยังมีความแตกต่างกันทั้งในเกณฑ์มาตรฐานและการบังคับใช้กฎหมาย ดังนั้น หากการเจรจาดังกล่าวระหว่างสองฝ่ายได้กลับมาตีบทหน้าในอนาคต ประเด็นมาตรฐานสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่ควรจับตามองอย่างยิ่ง เพื่อทำให้ข้อตกลงการค้าเสรีดังกล่าวสามารถเกิดผลประโยชน์ทั้งทางการค้าและสิ่งแวดล้อมไปควบคู่กันได้ [ที่มา: <http://www.thaifta.com/thaifta/Home/FTAByCountry/tabid/53/Default.aspx>]

รัฐบาลของไทยมาจากการเลือกตั้งแล้ว การเจรจายังคงไม่คืบหน้าเนื่องจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลกในปลายปี 2551 และไทยยังเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ

ถึงกระนั้นก็ตาม ทั้งสองฝ่ายได้จัดตั้งกลไกการประชุมหารือกันระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาอย่างไม่เป็นทางการในระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส ซึ่งการประชุมหารือดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวข้องกับข้อตกลงการค้าเสรีโดยตรง แต่จะเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหาการค้าและการลงทุนระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องความร่วมมือทางการค้าระหว่างกัน

อย่างไรก็ดี สิ่งที่เป็นกังวลมาโดยตลอดในมิติด้านมาตรการสิ่งแวดล้อมนั้น คือ เนื้อหาขอบทของกรอบความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา (FTA Thai-US) ที่มีบทบัญญัติอย่างชัดเจนว่าต้องการให้ประเทศคู่ค้ามีกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความเข้มงวดหรืออยู่ใน “ระดับสูง” และต้องปรับปรุงระดับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่นที่ปรากฏใน NAFTA³ และภายใต้ร่างความตกลงทางการค้าและการลงทุนไทย-สหรัฐอเมริกา ก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่ประเทศไทยอาจจะต้องยึดแนวทางของสหรัฐอเมริกาเป็นเกณฑ์⁴ ซึ่งหากในอนาคต ประเทศไทยจะจัดทำความตกลงอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป อาจจะต้องคำนึงถึง “แนวทางของสหรัฐอเมริกา” ที่ดำเนินการความตกลงแบบทวิภาคีกับประเทศต่างๆ เพื่อใช้เป็น “บทเรียน” สำหรับไทยต่อไป

กรณี FTA Thai-EU ภายหลังการประชุมเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับสหภาพยุโรป (FTA ASEAN-EU) ได้หยุดการเจรจาไปตั้งแต่ในเดือนมีนาคม ปี 2551 เนื่องจากสหภาพยุโรปมองว่าการเจรจาดำเนินไปอย่างล่าช้า และประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงมีระดับการพัฒนาที่ต่างกันอย่างมาก จึงทำให้การเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างสองภูมิภาคเป็นไปในลักษณะที่สหภาพยุโรปสามารถเจรจากับประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีความพร้อมก่อน อย่างไรก็ตาม อาเซียนก็มีจุดยืนที่ให้การเจรจาอยู่ในระดับภูมิภาคเท่านั้น จึงทำให้ทั้งสองฝ่ายจึงเห็นว่าควรจะหยุดการเจรจาไว้ก่อน

นอกจากนี้ สหภาพยุโรปได้ส่งสัญญาณอย่างชัดเจนว่าจะไม่เจรจาข้อตกลงการค้าเสรีภายใต้ระดับภูมิภาคอาเซียนต่อไป แต่มีความต้องการเสนอการเจรจาระดับทวิภาคีกับประเทศภาคีสมาชิกเพียง 3 ประเทศคือ สิงคโปร์ เวียดนาม และไทย นับตั้งแต่ปี 2553 เป็นต้นมา สหภาพยุโรปได้ดำเนินการเจรจาในลักษณะทวิภาคีกับสิงคโปร์และเวียดนามไปแล้ว

³ สำหรับคำว่า “กฎหมายสิ่งแวดล้อม” หมายถึง บรรดากฎหมาย กฎข้อบังคับโดยทั่วไป ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่เกิดขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกัน ลดและขจัดมลพิษ ของเสียอันตราย การแพร่กระจายของสารพิษต่างๆ รวมทั้ง กฎหมายที่ว่าด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการพื้นที่คุ้มครองและอนุรักษ์ การสงวนรักษาสัตว์ป่าและพันธุ์พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ แต่ไม่รวมถึง กฎหมายว่าด้วยการจัดการและแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการยังชีพของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และไม่รวมถึงกฎหมายกฎข้อบังคับว่าด้วยความปลอดภัยและสุขอนามัยของผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการ [สำนักความร่วมมือฯ, 2548ก]

⁴ ภายใต้ร่างกฎหมาย FTA ไทย-สหรัฐอเมริกา มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการของกฎหมายสหรัฐ Trade Promotion Authority Act 2002 ที่ระบุว่า (ก) นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมต้องเกื้อหนุนกันและกัน เพื่อให้การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และ (ข) การดำเนินนโยบายการค้าเสรี ต้องไม่ทำให้การคุ้มครองแรงงานและสิ่งแวดล้อมอ่อนแอลง (ค) ประเทศคู่ค้าต้องไม่ละเลยเสียที่จะบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมของตนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการกระทำหรือไม่กระทำอย่างต่อเนื่องหรือซ้ำซาก (ง) ลดหรือกำจัดการดำเนินมาตรการหรือนโยบายของรัฐบาลที่ขัดต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (จ) แสวงหาช่องทางการค้าให้กับสินค้า บริการ และเทคโนโลยีด้านสิ่งแวดล้อมของสหรัฐ (ข) และต้องมั่นใจว่ามาตรการ หรือ นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข และความปลอดภัยของภูมิภาค จะไม่ถูกนำมาใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้ากับสินค้าของสหรัฐ โดยเลือกปฏิบัติและขาดความชอบธรรม [สำนักความร่วมมือฯ, 2548ก]

สำหรับประเทศไทย ก็มีแนวโน้มที่จะทำการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีกับสหภาพยุโรป และปัจจุบันได้ดำเนินการเตรียมความพร้อมในการศึกษาถึงผลประโยชน์และผลกระทบของข้อตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับสหภาพยุโรป รวมทั้ง ยังได้รับความคิดเห็นจากความเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของผู้ประกอบการต่างๆ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม รวมไปถึงภาครัฐและภาคประชาสังคมอีกด้วย ทั้งนี้ ในปัจจุบัน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศได้จัดตั้งคณะทำงานเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดทำเขตการค้าเสรีกับสหภาพยุโรป เพื่อวิเคราะห์ทำที่ แนวทางการเจรจา และจัดทำกรอบการเจรจา โดยมีผู้แทนภาครัฐที่เคยได้ร่วมเจรจาอาเซียน-สหภาพยุโรป เป็นคณะทำงาน ซึ่งประเด็นการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างไทยกับสหภาพยุโรปยังคงต้องติดตามต่อไปในอนาคต

ดังนั้น หากพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างการค้าการลงทุนกับประเด็นมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของความตกลงทางการค้าแบบทวิภาคี อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า เมื่อความตกลงทางการค้าแบบทวิภาคีโดยส่วนใหญ่ยังไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับมาตรการทางด้านสิ่งแวดล้อม (ยกเว้น กรณี JTEPA) การวิเคราะห์ผลกระทบของความตกลงทางการค้าการลงทุนแบบทวิภาคีของประเทศดังกล่าวต่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของไทย นั้น ย่อมยังไม่ปรากฏเด่นชัดในขณะนี้ (2553) นอกจากนี้ ความตกลง JTEPA เพิ่งมีผลบังคับใช้มาได้เพียง 2 ปี การวิเคราะห์ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจาก “มาตรการด้านสิ่งแวดล้อม” และ “การส่งเสริมการค้าบริการด้านสิ่งแวดล้อม” ก็ยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนในขณะนี้ เช่นกัน

อย่างไรก็ดี โดยหลักตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์การค้าระหว่างประเทศแล้ว หากมีการส่งเสริมการค้าเสรีเกิดขึ้น ย่อมจะส่งผลดีต่อสวัสดิการของประเทศคู่ค้า แม้ว่า ประเทศไทย อาจจะต้องเผชิญกับ “ราคาสินค้า” ที่สูงขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งออก (เพราะมีการแข่งขันทรัพยากรเพื่อผลิตสินค้าสำหรับการส่งออก) ถ้าประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกสุทธิ (net exporter) แต่ถ้าประเทศไทยเป็นประเทศผู้นำเข้าสุทธิ (net importer) ประเทศไทยก็อาจจะได้รับประโยชน์จาก “ราคาสินค้า” ที่ต่ำลง โดยเฉพาะสินค้านำเข้า ส่วนการจ้างงานภายในประเทศอาจจะสูงขึ้น

แต่กระนั้น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นอย่างไรนั้น อาจจะยังไม่สามารถประเมินได้ อย่างชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้าที่มีการผลิตเพิ่มขึ้น หรือบริโภคเพิ่มขึ้น ดังเช่นกรณีตัวอย่างที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อ 4.3 และ 4.4 นั้นเอง นอกจากนี้ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ยังขึ้นอยู่กับ “มาตรการด้านสิ่งแวดล้อม” ของไทยว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรอีกด้วย

6.4 ความเชื่อมโยงการค้าและสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบความร่วมมือของ ASEAN และ APEC

การศึกษาความเชื่อมโยงเรื่องการค้าและสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบการค้าระดับพหุภาคี โดยแบ่งเป็น 2 กรณี คือ กรอบ ASEAN และ กรอบ APEC โดยจะศึกษาว่า สาระสำคัญของกรอบความร่วมมือดังกล่าวมีประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของไทยอย่างไร

ภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียนนั้น ความร่วมทางด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2520 โดยที่อาเซียนได้ร่างโครงการสิ่งแวดล้อมของอนุภูมิภาคอาเซียน (ASEAN Sub-regional Environment Programme - ASEP) ซึ่งได้รับความร่วมมือจากโครงการสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติ และต่อมาได้ยกสถานะให้เป็นหน่วยงานหนึ่งในอาเซียน หรือที่รู้จักกันในนามว่า เจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสิ่งแวดล้อม (ASEAN

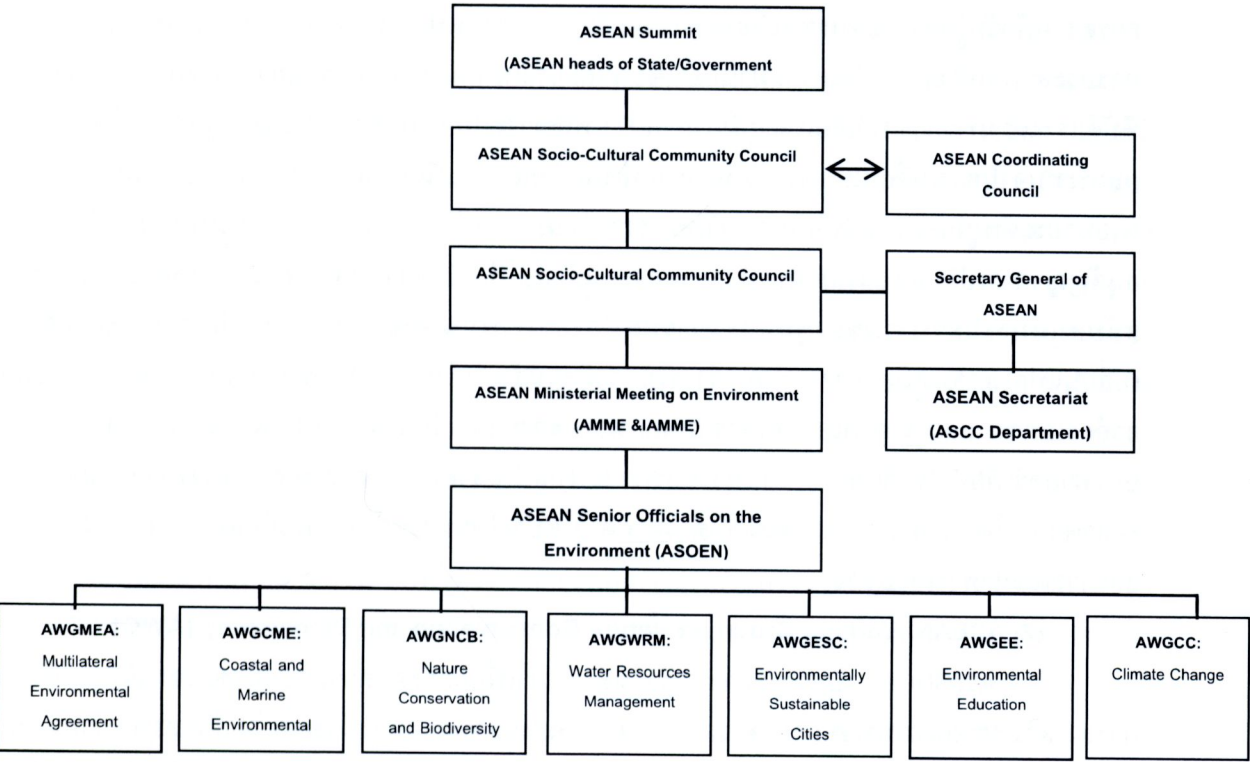
Senior Officials on the Environmental: ASOEN) เมื่อปี 2532 ทั้งนี้ ตำแหน่งของประธาน ASOEN จะให้ประเทศสมาชิกของอาเซียนเวียนดำรงตำแหน่งวาระ 3 ปี

อาเซียนได้ลงนามร่วมกันในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ 2 (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) เพื่อประกาศจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี 2563 (ค.ศ. 2020) ประกอบด้วย 3 เสาหลัก คือ (1) ด้านการเมืองให้จัดตั้ง “ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน” หรือ ASEAN Political-Security Community (APSC) (2) ด้านเศรษฐกิจให้จัดตั้ง “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” หรือ ASEAN Economic Community (AEC) และ (3) ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้จัดตั้ง “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” หรือ ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC) ซึ่งต่อมา ผู้นำอาเซียนได้เห็นชอบให้เร่งรัดการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนให้เร็วขึ้นกว่าเดิมอีก 5 ปี คือภายในปี 2558 (ค.ศ.2015) ได้เล็งเห็นว่าสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อาเซียนจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถคงบทบาทนำในการดำเนินความสัมพันธ์ในภูมิภาคและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง สำหรับเป้าหมายภาพรวมของ ASOEN นั้น จะเป็นหน่วยงานที่ติดตามประเด็น (issues) ด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระดับโลกและระดับภูมิภาคอาเซียน และอยู่ภายใต้เสาหลักของประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC)

นอกจากนี้ อาเซียนได้กำหนดมาตรการหลายมาตรการซึ่งครอบคลุมสาขาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้ความดูแลของ ASOEN โดยมีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มความร่วมมือภายในอาเซียนในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (environmental sustainability) ส่งเสริมการพัฒนายั่งยืน (sustainable development) และมุ่งให้ประชาคมอาเซียนมีลักษณะเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (a clean and green ASEAN) เช่น ในช่วงปี 2552-2558 มีแผนปฏิบัติการกลยุทธ์ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสิ่งแวดล้อม คือ การส่งเสริมการพัฒนายั่งยืน (ผ่านสิ่งแวดล้อมศึกษา และการมีส่วนร่วมของประชาชน) การจัดการไฟไหม้ ป่าไม้/ผืนดินรวมทั้งปัญหาหมอกควัน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน การยกระดับคุณภาพชีวิตในเขตเมืองให้ดีขึ้น ความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม (environmentally sound technology) การตอบสนองต่อปัญหาและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการปรับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกันภายในประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยเหตุนี้ อาจจะกล่าวได้ว่า อาเซียนจึงมีกรอบความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศสมาชิกที่ชัดเจน และค่อนข้างเดินตามแนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลก

ASOEN มีกลไกที่ช่วยในการดำเนินงาน คือคณะทำงาน ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยในปัจจุบันนี้ ASOEN มีคณะทำงาน 7 คณะ (รูปที่ 6.1) โดยมีภาระหน้าที่สำคัญ พอสรุปโดยสังเขป ดังนี้

ภาพที่ 6.1 โครงสร้างคณะทำงานอาเซียน ภายใต้กำกับเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสิ่งแวดล้อม (ASOEN)

ที่มา: The ASEAN Secretariat (2009) --> reference: Fourth ASEAN State of Environmental Report 2009, the ASEAN Secretariat, 2009.

(1) ASEAN Working Group on Climate Change (AWGCC)

AWGCC เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อผลักดันการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียนให้เกิดเป็นรูปธรรม และกำหนดทิศทางการร่วมมือกันระหว่างประเทศสมาชิกในอาเซียน รวมทั้งกำหนดกรอบการเจรจาหรือทำข้อตกลงการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนของอาเซียน ทั้งนี้ ประเทศไทยได้ดำรงตำแหน่งประธานของคณะทำงานนี้ มีกำหนดระยะเวลา ๓ ปี (พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๔) ทั้งนี้ คณะทำงาน AWGCC เป็นกลไกที่จะดำเนินงานตามกรอบ ASEAN Climate Change Initiative (ACCI) ที่จะดำเนินการส่งเสริมความร่วมมือในประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสาขาต่างๆ เช่น พลังงาน ป่าไม้ การเกษตร การจัดการภัยพิบัติ เป็นต้น

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGCC จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ซึ่งประกอบด้วย ซึ่งประกอบด้วย (1) ส่งเสริมความเข้าใจร่วมกันของอาเซียนว่าด้วยเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและ (เท่าที่เป็นไปได้) มีส่วนร่วมในความพยายามและทำที่ร่วมกันในการจัดการประเด็นเหล่านี้ (2) ส่งเสริมความพยายามในการจัดทำข้อริเริ่มการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (เอชซีไอ) (3) ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ด้านการวิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ (อาร์แอนด์ดี) การถ่ายทอดเทคโนโลยีและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในการปรับตัวและมาตรการลดผลกระทบ และส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (4) สนับสนุนให้ประชาคมโลกมีส่วนร่วมและช่วยสนับสนุนความพยายามของอาเซียนในเรื่องการปลูกป่า และฟื้นฟูผืนป่ารวมทั้งเพื่อ

ลดปริมาณการตัดไม้ทำลายป่า และการทำให้ป่าเสื่อมสภาพ (5) พัฒนายุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดคาร์บอนต่ำ และส่งเสริมการตระหนักรู้ของสาธารณชนเพื่อจัดการผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ (6) เสริมสร้างการประสานงานระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนและประเทศคู่เจรจาในการจัดการภูมิอากาศที่เกี่ยวข้องภัยพิบัติและโครงการการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (7) พัฒนาระบบสังเกตการณ์ในระดับภูมิภาคเพื่อตรวจสอบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศที่เป็นภัยต่อระบบนิเวศในอาเซียน (8) สนับสนุนการจัดทำนโยบายระดับภูมิภาค การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยดำเนินการให้เป็นไปตามอนุสัญญาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและอนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง (9) ส่งเสริมการตระหนักรู้และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปกป้องสุขภาพมนุษย์จากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (10) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน องค์กรเอกชน และชุมชนในการจัดการกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (11) ส่งเสริมยุทธศาสตร์เพื่อทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าข้อริเริ่มนำไปสู่ประชาคมอาเซียนที่มีเศรษฐกิจที่ดีและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงความร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

(2) ASEAN Working Group on Nature Conservation and Biodiversity (AWGNCB)

AWGNCB เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อยกระดับความร่วมมือของสมาชิกอาเซียนในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในประเด็นดังต่อไปนี้ (1) การส่งเสริมการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน (2) การส่งเสริมในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม และ (3) การตรวจสอบและติดตามแนวทางปฏิบัติความเข้าใจร่วมกันตามข้อตกลงระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและประเด็นทางความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งประเด็นความปลอดภัยทางชีวภาพ นอกจากนี้ AWGNCB ยังทำหน้าที่สนับสนุนทางด้านเทคนิคและตรวจสอบการดำเนินงานของ ASEAN Centre for Biodiversity ซึ่งเป็นศูนย์กลางของแหล่งข้อมูลความรู้ทางความหลากหลายทางชีวภาพในกลุ่มประเทศอาเซียน ทั้งนี้ สำหรับประเทศไทยนั้น ได้ประกาศพื้นที่มรดกอาเซียนในพื้นที่อันได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตา อุทยานแห่งชาติทางทะเลอ่าวพังงา หมู่เกาะสุรินทร์ หมู่เกาะสิมิลัน และกลุ่มป่าแก่งกระจาน

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGNCB จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ซึ่งประกอบด้วย (1) การแก้ไขปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพในอาเซียน ผ่านกลไกต่างๆ ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ (2) การส่งเสริม ร่วมมือ แบ่งปันประสบการณ์ ในการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (equitable sharing of genetic and biological resources) (3) การส่งเสริมการจัดทำรายการและการร่วมกันจัดการอุทยานที่เป็นมรดกของอาเซียนในการเป็นเวทีที่มีประสิทธิภาพสำหรับการจัดการพื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครองทางระบบนิเวศ ภายในปี 2558 (4) การส่งเสริมความร่วมมือในการจัดการพื้นที่คุ้มครองข้ามพรมแดนระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนที่เป็นเพื่อนบ้านกัน (5) การดำเนินมาตรการที่เหมาะสมเพื่อลดผลกระทบของการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของสิ่งมีชีวิตที่เกิดจากการติดต่อสารพันธุกรรมโดยเป็นไปตามพิธีสารคาร์ตาเฮนาว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพภายในปี 2558 (6) การจัดตั้งเครือข่ายการทำงานในระดับภูมิภาคเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดทำ

รายการของทรัพยากรทางชีวภาพและมาตรการความปลอดภัยทางชีวภาพของภูมิภาคอาเซียนภายในปี 2558 (7) การส่งเสริมบทบาทและศักยภาพของศูนย์อาเซียนว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (เอซีบี) เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางและเป็นเลิศในระดับภูมิภาคที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการอนุรักษ์ และการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ (8) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและสุขภาพป่าไม้ ภายในปี 2558 (9) การส่งเสริมนโยบายการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและแนวปฏิบัติที่จะลดผลกระทบจากการบุกรุกของสายพันธุ์ต่างถิ่นในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ (10) การส่งเสริมความร่วมมือในระดับภูมิภาคว่าด้วยการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน เช่น การทำวิจัยร่วมกัน และการพัฒนาประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนผู้เชี่ยวชาญและการฝึกอบรม (11) การเสริมสร้างความพยายามที่จะควบคุมการค้าข้ามพรมแดนในเรื่องสัตว์ป่าและพืชป่าภายใต้แผนงานอาเซียนว่าด้วยเรื่องการค้าพันธุ์พืชและสัตว์ป่า ปี 2548-2553 และเครือข่ายการป้องกันและปราบปรามการค้าสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย (ASEAN Wildlife Enforcement Network) (ASEAN - WEN) เพื่อดำเนินการตามพันธกรณีภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (ไซเตส) (12) การแสวงหาความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนในการจัดการการสำรวจร่วมกันและการติดตามการอพยพของสัตว์ป่า (13) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนในการจัดการพื้นดินเสื่อมโทรมสำหรับการจัดการพื้นดินอย่างยั่งยืนเพื่อสนับสนุนการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

(3) ASEAN Working Group on Water Resources Management (AWGWRM)

AWGWRM เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อกระตุ้นความร่วมมือในการจัดการแหล่งน้ำจืดซึ่งถือเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ และยังมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในปัจจุบัน จำนวนประชากร และกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก จะส่งผลให้เกิดแรงกดดันต่อความต้องการใช้แหล่งน้ำจืดในอนาคตอย่างมาก ภายใต้ปัญหาดังกล่าว จึงเกิดความจำเป็นต่อการจัดการระบบการใช้แหล่งน้ำจืดให้มีประสิทธิภาพและช่วยให้เกิดความสมดุลในการใช้ทรัพยากรน้ำดังกล่าว ด้วยเหตุนี้คณะทำงานของอาเซียน AWGWRM จึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญดังต่อไปนี้ (1) การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรน้ำให้เป็นอย่างบูรณาการและนำไปปฏิบัติได้จริง (2) การส่งเสริมและอำนวยความสะดวกต่อการเลือกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรน้ำในระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน และ (3) การส่งเสริมการฝึกฝนและให้การศึกษาในเรื่องระบบจัดการทรัพยากรน้ำ รวมทั้งการออกโปรแกรมรณรงค์ให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำในประเทศสมาชิกอาเซียน

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGWRM จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ซึ่งประกอบด้วย (1) การสานต่อการดำเนินการตามแผนงานยุทธศาสตร์อาเซียนว่าด้วยการจัดการทรัพยากรน้ำ (2) การพยายามที่จะลดจำนวนประชากร ที่ไม่สามารถเข้าถึงน้ำดื่มปลอดภัยให้เหลือเพียงครึ่งเดียวภายในปี 2553 (3) การจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้สามารถได้บริการน้ำดื่มได้อย่างเพียงพอภายในปี 2558 (4) ส่งเสริมการดำเนินการจัดการลุ่มแม่น้ำอย่างบูรณาการภายในปี 2558 (5) ส่งเสริมการตระหนักรับรู้และการเป็นหุ้นส่วนเพื่อเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างบูรณาการ (6) ส่งเสริมความร่วมมือระดับภูมิภาคว่าด้วยมาตรการและโครงการอนุรักษ์น้ำ รวมทั้งนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการปรับปรุงคุณภาพและการจัดหา

(4) ASEAN Working Group on Coastal and Marine Environment (AWGCME)

AWGCME เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อวางกรอบดูแลชายฝั่งทะเลและสิ่งแวดล้อมทางทะเลของประเทศสมาชิกอาเซียน (ความยาวชายฝั่งทะเล 173,000 กิโลเมตร ที่มีทั้งป่าชายเลน และแนวปะการัง) เพื่อให้เกิดระบบการจัดการชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเลให้เกิดความยั่งยืน โดยมีกรอบจุดมุ่งหมายภาพรวมเป็นดังนี้ (1) การพัฒนารายละเอียดกรอบแผนพัฒนาระดับภูมิภาคเพื่อบริหารชายฝั่งและสิ่งแวดล้อมทางทะเลให้เกิดความยั่งยืน (2) การพัฒนากรอบความร่วมมือทางการปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนและองค์กรระดับประเทศต่างๆ ที่ช่วยให้เกิดการปกป้องอนุรักษ์ และจัดการชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเล (3) การพัฒนากรอบแผนพัฒนาระดับภูมิภาคที่ช่วยปกป้องชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเลจากกิจกรรมทางพื้นดินและกิจกรรมทางทะเลต่างๆ และ (4) การส่งเสริมกรอบกิจกรรมที่ช่วยรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญความปัญหา และส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกป้องและอนุรักษ์ชายฝั่งและทรัพยากรทางทะเล

ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้ AWGCME ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การแบ่งปันข้อมูลและประสบการณ์ (information sharing and sharing of best practices) การเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (capacity building) การถ่ายทอดเทคโนโลยี การวิจัยร่วมกัน และ การส่งเสริมการศึกษาและการตระหนักรับรู้ของประชาชน

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGCME จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ซึ่งประกอบด้วย (1) การสร้างหลักประกันเรื่องการประสานงานระหว่างหน่วยงานระหว่างประเทศและรายสาขาทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศเพื่อบรรลุการพัฒนาอาเซียนอย่างยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมทางชายฝั่งและทางทะเล (2) การเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานที่มีคุณภาพของน้ำทะเลแห่งชาติภายในปี 2558 โดยยึดถือเกณฑ์น้ำทะเลที่มีคุณภาพของอาเซียน (3) การจัดตั้งเครือข่ายตัวแทนของพื้นที่คุ้มครองเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมที่วิกฤต ภายในปี 2558 โดยการดำเนินการตามข้อกำหนดของอาเซียนว่าด้วยพื้นที่ที่เป็นมรดกทางทะเลและข้อกำหนดของอาเซียนว่าด้วยพื้นที่ที่ได้รับการคุ้มครองแห่งชาติ (4) การส่งเสริมการอนุรักษ์และการจัดการอย่างยั่งยืนสำหรับระบบนิเวศที่สำคัญในเขตชายฝั่งและสถานที่อาศัยของสัตว์และพืชทะเล เช่น ความพยายามร่วมกันที่จะรักษาและปกป้องอุทยานแห่งชาติทางทะเลในเขตพื้นที่รอยต่อ เช่น ขั้วริเริ่มสามเหลี่ยมปะการังว่าด้วยแนวปะการัง การประมงและความมั่นคงด้านอาหาร (5) การเสริมสร้างขีดความสามารถและศักยภาพรวมทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อชุมชนประมงและชุมชนชายฝั่งอื่นๆ ในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการส่งเสริมความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (6) การส่งเสริมการใช้สิ่งแวดล้อมชายฝั่งและทางทะเลอย่างยั่งยืนโดยการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกโดยเน้นความสำคัญระดับโลกของสิ่งแวดล้อมชายฝั่งและทางทะเลในการรับมือกับประเด็นความมั่นคงทางอาหาร การทำนุบำรุงการให้บริการของระบบนิเวศรวมทั้งปกป้องสิ่งแวดล้อมทางทะเล (7) การส่งเสริมการประสานงานระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนในการรับมือกับปัญหามลภาวะข้ามแดนสืบเนื่องจากอุบัติเหตุน้ำมันรั่วในทะเล และ (8) การส่งเสริมความร่วมมือในการรับมือกับมลภาวะของสิ่งแวดล้อมชายฝั่งและทะเลที่มีแหล่งที่มาจากพื้นดิน

(5) ASEAN Working Group on Multilateral Environmental Agreements (AWGMEA)

AWGMEA เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือทางประเด็นสิ่งแวดล้อมของโลก ภายใต้หลักการแก้ไขปัญหาร่วมกัน แต่มีความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน (common but

differentiated responsibility) โดยประเด็นทางสิ่งแวดล้อมตามความตกลงสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ (MEA) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือในเรื่องชั้นบรรยากาศ อนุสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสารเคมี เช่น อนุสัญญาบาเซลว่าด้วยการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของของเสียอันตรายและการกำจัด (Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal) อนุสัญญาสตอกโฮล์มว่าด้วยสารมลพิษที่ตกค้างยาวนาน (Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants: POPs) อนุสัญญารอตเตอร์ดัมว่าด้วยกระบวนการแจ้งข้อมูลสารเคมีล่วงหน้าสำหรับสารเคมีอันตราย และสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์บางชนิดในการค้าระหว่างประเทศ (Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade: PIC) เป็นต้น

การดำเนินงานของ AWGMEA ยึดหลักการสำคัญ คือ การตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลก แต่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว จะต้องไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อความสามารถในการแข่งขันทางการค้า และต้องคำนึงถึงระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศสมาชิกที่มีความแตกต่างกัน โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (equity) ความยืดหยุ่น (flexibility) ประสิทธิภาพ (effectiveness) การเข้าใจปัญหาร่วมกันแต่มีความรับผิดชอบแตกต่างกัน (common but differentiated responsibility) และความสามารถในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน (respective capabilities)

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGMEA จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ประกอบด้วย (1) การเพิ่มพูนความร่วมมือในระดับภูมิภาคเพื่อปรับปรุงและเสริมสร้างศักยภาพในระดับประเทศและภูมิภาคในการจัดการประเด็นและพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกับความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs) โดยการวิจัยระดับภูมิภาค การส่งเสริมความตระหนักรู้ โครงการส่งเสริมขีดความสามารถและตัวเลือกนโยบายที่มีข้อมูลครบถ้วน (2) การส่งเสริมการประสานในการดำเนินงานกับ MEAs ที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการกระชับความร่วมมือระดับภูมิภาคในการจัดการมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ MEAs ว่าด้วยเรื่องชั้นบรรยากาศ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สารทำลายชั้นโอโซน และ MEAs ว่าด้วยเรื่องสารเคมีและของเสียที่เป็นสารเคมี (3) การส่งเสริมความเข้าใจ/และทำที่ร่วมของอาเซียนใน MEAs และ (4) การนำการจัดการแบบภาพรวมไปใช้ในการเสริมสร้างความร่วมมือระดับภูมิภาคด้านสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง รวมถึงนักธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม

การจัดการและการป้องกันปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมข้ามแดน ประกอบด้วย (1) การส่งเสริมการประสานงานในระดับภูมิภาคและการแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ และความสามารถในการจัดการของเสียอันตราย (2) การใช้ประโยชน์จากศูนย์ภูมิภาคอนุสัญญาบาเซลในการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (BCRC-SEA) และบทบาทของคณะทำงานในการให้บริการแก่ภูมิภาคในเรื่องการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการของเสียอันตราย (3) การจัดตั้งกลไกระดับภูมิภาคที่มีประสิทธิภาพและพร้อมที่จะปฏิบัติการในการจัดการของเสียอันตรายข้ามแดน รวมทั้งการขนย้ายของเสียที่ผิดกฎหมายโดยให้สอดคล้องกับอนุสัญญาบาเซล

(6) ASEAN Working Group on Environmentally Sustainable Cities (AWGESC)

เนื่องจากเมืองหลวงและเมืองใหญ่ในประเทศกลุ่มอาเซียนประสบปัญหามลพิษ ผ่นวกกับพฤติกรรมแบบบริโภคนิยมของประชาชน ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการจัดตั้ง

Regional Environmentally Sustainable Cities Program เมื่อปี 2546 ที่เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมของเมืองต่างๆ ต่อมามีการปรับเปลี่ยนเป็น ASEAN Initiative on Environmentally Sustainable Cities (AIESC) เพื่อขยายขอบเขตให้ครอบคลุมประเด็นด้านส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและประเด็นปัญหาด้านมลพิษ (green and blue issues) และมีการจัดตั้งคณะทำงาน AWGESC เพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินงาน

AWGESC เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองให้ควบคู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยที่มุ่งหมายให้เมืองสำคัญต่างๆ ของประเทศสมาชิกอาเซียนสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการพัฒนาพื้นที่เขตเมือง อาทิ ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหามลพิษทางน้ำ และปัญหาขยะ เป็นต้น

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGESC จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ประกอบด้วย (1) การขยายงานที่มีอยู่ภายใต้ข้อริเริ่มอาเซียนว่าด้วยเมืองที่มีลักษณะที่มีสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (2) การเพิ่มพูนความพยายามของแต่ละประเทศ และร่วมกันในการปรับปรุงคุณภาพของอากาศและน้ำภายในอาเซียนภายใต้ข้อริเริ่มระดับชาติหรือระดับภูมิภาคเพื่อลดมลภาวะทางอุตสาหกรรมและการคมนาคม (3) การแบ่งปันประสบการณ์ความเชี่ยวชาญและเทคโนโลยีในด้านต่างๆ เช่น การวางผังเมือง รวมทั้ง การจัดการน้ำ เขตเมืองสีเขียว และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของเขตเมือง การสาธารณสุข และการจัดการของเสีย 3R (ลด, นำมาใช้ใหม่ และ การทำให้นำมาใช้ประโยชน์ได้อีก) การควบคุมมลภาวะอากาศ เสียง น้ำ และบนดิน อาทิเช่น จัดให้มีโครงการเมืองคู่แฝด (4) การดำเนินการเพื่อมุ่งไปสู่ข้อริเริ่มต่างๆ เช่น “สังคมที่มีก๊าซคาร์บอนต่ำ”, “เมืองกะทัดรัด”, “เมืองเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” และการคมนาคมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (5) การจัดทำมาตรการที่เปรียบเทียบได้ในระดับสากล สำหรับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนสำหรับเมืองใหญ่ในอาเซียนภายในปี 2558 (6) การแนะนำและดำเนินการให้รางวัลเมืองที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ESC) ภายในปี 2551 เพื่อเป็นแรงจูงใจในการส่งเสริมแนวปฏิบัติในเรื่อง ESC

(7) ASEAN Working Group on Environmental Education (AWGEE)

AWGEE เป็นคณะทำงานซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อหวังให้กลายเป็นองค์ประกอบหลักสำหรับการพัฒนาประเทศสมาชิกอาเซียนให้เกิดความยั่งยืน (การดำเนินงานของ AWGEE อยู่ภายใต้แผนปฏิบัติการ ASEAN Environmental Education Action Plan 2008-2012 หรือ AEEAP) และการดำเนินงานดังกล่าวยังคงคาดหวังให้เกิดประโยชน์ต่อโครงการริเริ่มอื่นที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการ UN DESD (United Nations Decade of Education for Sustainable Development) ทั้งนี้ คณะทำงาน AWGEE มีกรอบกิจกรรมการดำเนินงานภาพรวมเป็นดังต่อไปนี้ (1) การส่งเสริมแนวคิด green schools ให้เกิดขึ้นในประเทศสมาชิกอาเซียน และส่งเสริมให้เกิดโปรแกรมอบรมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (2) การส่งเสริมและจัดการข้อมูลทางด้านสิ่งแวดล้อมของอาเซียน (3) การสร้างเครือข่ายเยาวชนอาเซียนเพื่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (4) การสนับสนุนเงินทุนแก่โครงการศึกษาสิ่งแวดล้อมในประเทศสมาชิกอาเซียน และ (5) การจัดให้มีเทศกาลหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในประเทศสมาชิกอาเซียน

ความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้ AWGEE ครอบคลุมทั้ง การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน (non-formal education) การเพิ่มศักยภาพของประชาชน (manpower capacity building) การสร้างเครือข่าย การสร้างความร่วมมือ และ การสื่อสาร

สำหรับในช่วงปี 2552 - 2558 AWGEE จะดำเนินงานตามแผนงานการจัดตั้งประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC-Blueprint) ประกอบด้วย (1) การปฏิบัติตามแผนงานอาเซียนว่าด้วยการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (เออีอีเอพี) ปี 2551-2555 (2) การจัดทำการประเมินสำหรับหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติในระบบการ ศึกษาขั้นพื้นฐานเรื่องเนื้อหาครอบคลุมสิ่งแวดล้อมศึกษา (EE) และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ESD) (3) การจัดทำฐานขั้นต่ำเพื่อประเมินโครงการการศึกษาวิชาชีพครู รวมทั้งการให้บริการฝึกอบรมทั้งก่อนและระหว่างนั้นได้ครอบคลุมประเด็น EE และ ESD ในทางทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ (4) การส่งเสริมให้มีระบบการรับประกันคุณภาพในการศึกษาที่เป็นทางการเพื่อให้ครอบคลุม EE และ ESD ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง (5) การส่งเสริมการทำวิจัยในเรื่อง EE และ ESD เพื่อให้แน่ใจว่าจะมีการพัฒนาในการศึกษาที่เป็นทางการ (6) การส่งเสริมแนวคิดเรื่องโรงเรียนที่ยั่งยืน เช่น อีโคสกูลและโรงเรียนสีเขียว ในประเทศสมาชิกอาเซียน (7) การพัฒนาหลักสูตร EE สื่อการสอนที่เหมาะสมกับท้องถิ่นและช่วยส่งเสริม ESD ในระดับท้องถิ่นและชุมชน (8) การส่งเสริม EE ให้เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในแต่ละประเทศสมาชิก (9) การใช้ EE อย่างเหมาะสมในการส่งเสริมแนวปฏิบัติของธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (10) การส่งเสริมสัปดาห์สิ่งแวดล้อมอาเซียนเพื่อเป็นเวทีจัดกิจกรรมระดับชาติในการเฉลิมฉลองและส่งเสริมการตระหนักรับรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากประเทศสมาชิกอาเซียน (11) การจัดทำเกณฑ์ขั้นต่ำของ EE สำหรับความต้องการในการฝึกอบรมในด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (12) การจัดการฝึกอบรมเกี่ยวกับ EE และ ESD สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ (13) การจัดทำโครงการฝึกอบรมผู้นำด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเรื่อง ASEAN EE สำหรับกลุ่มเป้าหมายหลัก เช่น ข้าราชการ สมาชิกรัฐสภา นักการเมือง รวมทั้งสื่อมวลชนและผู้ที่อยู่ในแวดวงการสื่อสารเยาวชน สตรี เป็นต้น (14) การจัดให้มีทุนการศึกษาเกี่ยวกับ EE และ ESD สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภูมิภาค (15) การส่งเสริมและจัดการฐานข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมในอาเซียนอย่างเข้มข้นเพื่อให้เป็นศูนย์ข้อมูลในการแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้เรื่อง EE และ ESD ในอาเซียน (16) การพัฒนาเครือข่ายเยาวชนทั่วอาเซียนเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (17) การจัดตั้งเครือข่ายโรงเรียนอาเซียนที่ยั่งยืน โรงเรียนอาเซียนสีเขียว และ อีโคสกูล (18) การจัดให้มีการประชุมนานาชาติประจำปีเกี่ยวกับ ASEAN EE การประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน EE ของภูมิภาคเพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริง ประสบการณ์และเป็นการสร้างเครือข่าย เป็นต้น (19) การจัดตั้งเครือข่ายและกระชับความร่วมมือกับองค์กรเอกชน มหาวิทยาลัย และสื่อมวลชนทั่วภูมิภาคเพื่อให้เป็นผู้ปฏิบัติ ผู้สนับสนุน ผู้ถ่ายทอด และเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงสำหรับ EE และ ESD และ (20) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำทางศาสนาซึ่งมีความใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมเรื่องการตระหนักรับรู้แก่สาธารณชนเกี่ยวกับความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ภายใต้กรอบความร่วมมือ APEC นั้น กลุ่ม APEC ตั้งขึ้นเมื่อปี 2532 เพื่อเป็นเวทีสำหรับการปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางเศรษฐกิจต่างๆ ไม่ใช่เวทีสำหรับการเจรจาการค้า โดยมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการคือ ประการแรก การส่งเสริมความร่วมมือเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาคและเศรษฐกิจโลก ประการที่สอง การส่งเสริมระบบการค้าพหุภาคี และประการสุดท้าย การลดอุปสรรคการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับ GATT ทั้งนี้ ในปัจจุบัน APEC มีประเทศสมาชิกร่วมกันอยู่ 21 ประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา

แม้ว่าเริ่มแรกหลักการสำคัญของ APEC จะมุ่งไปสู่ประเด็นทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ก็ได้ขยายความร่วมมือไปสู่ประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมต่อมา เช่น การจัดตั้งโครงการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีทางสิ่งแวดล้อม (APEC Virtual Center for Environmental Technology Exchange: APEC-VC) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี 2538 โดยที่มีการจัดตั้ง ศูนย์แลกเปลี่ยนเทคโนโลยี ที่ประเทศญี่ปุ่น 2539 เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีต่อเศรษฐกิจของประเทศสมาชิก นอกจากนี้ ในปัจจุบัน APEC ถือได้ว่าเป็นกลุ่มประเทศสมาชิกที่ได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาคและระดับโลก เนื่องจากมีกรอบความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ คือ การพัฒนาด้านพลังงานสะอาด การส่งเสริมมาตรฐานเทคโนโลยีทางการผลิต และการส่งเสริมการค้าขายสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อม

กรอบความร่วมมือในประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมข้างต้นค่อนข้างเกิดขึ้นชัดเจนอย่างยิ่งภายหลังการประชุมสุดยอดผู้นำเอเปคในปี 2550 ซึ่งผู้นำประเทศต่างๆ เริ่มตั้งแผนเป้าหมายการสนับสนุนการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในภูมิภาค APEC ไปพร้อมๆ กับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก จนทำให้เป้าหมายดังกล่าวกลายมาเป็นกรอบการดำเนินงานทางสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า APEC EGS Programme Framework ซึ่งสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อมในภูมิภาค APEC เพิ่มขึ้น และกรอบการดำเนินงานดังกล่าวได้รับรองโดยรัฐมนตรีในประเทศภาคีสมาชิกในปี 2551 โดยที่กรอบการดำเนินงานดังกล่าวมีแนวทางปฏิบัติอยู่ 4 องค์ประกอบคือ

(1) การวิจัยและพัฒนา (Research and development) สนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมหรือการทำวิจัยและพัฒนาเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การวิจัยและพัฒนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการค้าสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการวิจัยและพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ซึ่งประเทศภาคีสมาชิกสามารถร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้และแนวทางปฏิบัติต่อนวัตกรรมและการวิจัยต่างๆ ระหว่างกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น

(2) การผลิต (Supply) สนับสนุนการผลิตสินค้าเพื่อทำให้เกิดกระบวนการผลิตที่สะอาดและใช้ทรัพยากรและพลังงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ในขณะที่การบริการ จะมุ่งอบรมบุคลากรให้มีความทักษะต่อการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

(3) การค้า (Trade) สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการค้าสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศภาคีสมาชิกโดยผ่านการอำนวยความสะดวกทางด้านการค้าและการเปิดเสรีการค้าระหว่างประเทศ

(4) ความต้องการ (Demand) เป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจต่อการลงทุนและการวิจัยและพัฒนาในสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อม

แม้ว่ากรอบการดำเนินงานดังกล่าวมุ่งส่งเสริมการค้าสินค้าและบริการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน แต่แนวทางดังกล่าวก็ยังคงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเป้าหมายของ APEC ต่อการเข้าไปจัดการเป้าหมายทางด้านสิ่งแวดล้อมของโลก และยังมีแนวทางหรือแผนการปฏิบัติงานอื่นคือ การพัฒนาด้านพลังงานสะอาด การส่งเสริมเทคโนโลยีและการจัดการการผลิตเพื่อลดมลพิษ และการส่งเสริมให้เกิดแนวนโยบายการควบคุมทางด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม APEC ไม่ได้มีคณะทำงานที่รับผิดชอบต่อการดูแลและติดตามผลของแนวทางหรือกรอบการดำเนินงานทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน แต่ได้แบ่งภาระงานออกไปยังคณะทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันประเด็นนั้น ซึ่งเป็นข้อแตกต่างกับโครงสร้างการทำงานของ ASEAN อย่างชัดเจน ทั้งนี้ APEC มีภาระงานต่างๆ ตามเป้าหมายการจัดการทางด้าน

สิ่งแวดล้อม ได้แก่ การจัดการปัญหาสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป (Climate change) การใช้พลังงานให้เกิดประสิทธิภาพ (energy efficiency) การพัฒนาเทคโนโลยี และการส่งเสริมแก้ไขปัญหามลพิษ

ภาระงานทางด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้ถูกแบ่งออกไปยังคณะทำงานต่างๆ ซึ่งทำให้ภาระงานต่างๆ อาจกลายเป็นเป้าหมายร่วมกันของคณะทำงานต่างๆ ได้ ยกตัวอย่าง

คณะทำงาน CTI (Committee on Trade and Investment) มีเป้าหมายช่วยเหลือให้ประเทศภาคีสมาชิกสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขและมาตรการทางการค้าทางด้านสิ่งแวดล้อมและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งทำให้คณะทำงานนี้มีความรับผิดชอบทางด้านการจัดการปัญหาสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่คณะทำงาน MAG (Market Access Group) มีเป้าหมายเตรียมความพร้อมและสนับสนุนให้เกิดการค้าสินค้าและบริการทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการค้าสินค้าและบริการทางด้านสิ่งแวดล้อมไม่เพียงก่อให้เกิดส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหาสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่ออากาศและน้ำ (Clean air and water) ด้วย

ดังนั้น เป้าหมายการจัดการทางด้านสิ่งแวดล้อมของคณะทำงาน CTI และ MAG สามารถเกิดขึ้นร่วมกันได้แม้ว่าภาระงานของคณะทำงานทั้งสองจะมีความแตกต่างกัน

นอกจากนี้ APEC ยังมีคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อมสำคัญอีก 2 คณะทำงานคือ

คณะทำงาน EWG (Energy Working Group) มีเป้าหมายให้เกิดมาตรการทางนโยบายต่อการส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และยังสนับสนุนไปถึงการใช้พลังงานหมุนเวียนด้วย และ

คณะทำงานซึ่งเกี่ยวข้องกับภาคอุตสาหกรรมที่มีชื่อว่า ISTWG (Industrial Science and Technology Working Group) เป็นคณะทำงานที่มีเป้าหมายสิ่งแวดล้อมคือ การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกระบวนการทำ Recycle การใช้ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์และการปกป้องทรัพยากรน้ำ และการพัฒนาเครื่องมือวัดสภาพสิ่งแวดล้อม

ภายใต้แนวทางการดำเนินงานต่างๆ ข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบัน ความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมของ APEC มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น และ APEC ยังให้ความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในโลกเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากประเด็นการประชุมและผลข้อสรุปในช่วงปี 2553 และแนวโน้มประเด็นการประชุมในปี 2554 (ดูกรอบที่ 6.4 และ กรอบที่ 6.5) จะมีประเด็นการเจรจาทางด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ด้วย

กรอบที่ 6.4 ประเด็นสำคัญและข้อสรุปของการประชุมเอเปค ในปี 2553

ประเด็นที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญในปีเอเปค 2553

- แนวคิดใหม่เรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- การประเมินการบรรลุเป้าหมายโบกอร์
- ความมั่นคงทางอาหาร
- การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะเรื่องการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Energy Efficiency) และการส่งเสริมสินค้าและบริการสิ่งแวดล้อม (EGS)
- การสร้างความเชื่อมโยงในภูมิภาค โดยการส่งเสริมความเชื่อมโยงของห่วงโซ่อุปทาน (Supply-Chain Connectivity)

ผลการประชุมผู้นำเขตเศรษฐกิจเอเปค ครั้งที่ 18 ที่ นครโยโกฮาม่า

- แถลงการณ์ผู้นำ ครั้งที่ 18 เรื่อง The Yokohama Vision – Bogor and Beyond
- Leaders' Statement on 2010 Bogor Goals Assessment
- Pathways to FTAAP (Free Trade Agreement of the Asia-Pacific)
- The APEC Leaders' Growth Strategy

ที่มา: Fact Sheet ของกระทรวงต่างประเทศ (www.mfa.go.th/business/apec/factsheet-APEC-DEC2010.doc)

กรอบที่ 6.5 ประเด็นสำคัญที่คาดว่าสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญในการประชุมในปี 2554

ประเด็นที่สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญในปีเอเปค

- การรวมตัวกันทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างใกล้ชิดและการขยายการค้า รวมทั้งการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก (FTAAP) และการปรับปรุงความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ (Ease of Doing Business – EoDB)
- การเจริญเติบโตสีเขียว ที่มุ่งเน้น การใช้เทคโนโลยีคาร์บอนต่ำ การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ การค้าสินค้าและบริการสิ่งแวดล้อม การสร้างงานรักษาสีสิ่งแวดล้อม และการลดการอุดหนุน fossil fuel เป็นต้น
- ความร่วมมือทางด้านกฎระเบียบ (regulatory cooperation and convergence)

ที่มา: Fact Sheet ของกระทรวงต่างประเทศ (www.mfa.go.th/business/apec/factsheet-APEC-DEC2010.doc)

เนื้อหาในกรอบที่ 6.4 และ กรอบที่ 6.5 นั้น บ่งบอกว่า การประชุมเอเปคในปัจจุบันได้มีความสนใจต่อประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมในทุกครั้ง และยังเป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมสำคัญระดับโลกด้วย ซึ่งทำให้แนวทางการดำเนินงานของเอเปคยังคงสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมไปตามประเทศอื่นๆ ของโลก เช่น การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งคือ เอเปคมีเป้าหมายลดระดับ Energy Intensity ลงอย่างน้อยร้อยละ 25 ภายในปี 2573 และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ 20 ล้านเฮกเตอร์ภายในปี 2563 ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวมุ่งแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อย่างไรก็ตาม เป้าหมายดังกล่าวอาจต้องได้รับความเห็นชอบของประเทศสมาชิก และเป็นประเด็นที่น่าจับตามองต่อไป ซึ่งหากเป้าหมายดังกล่าวเกิดขึ้นจริง ย่อมส่งให้ประเทศไทยต้องมีการปรับตัวทางด้านการใช้

พลังงานภายในประเทศ และทำให้เกิดต้นทุนการปรับตัวต่อผู้ผลิตภายในประเทศ แต่เป้าหมายดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในประเทศด้วย

โดยสรุป ภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียนและ APEC ต่างก็มีประเด็นความสนใจไปที่ความร่วมมือในการจัดการและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมค่อนข้างคล้ายกัน และยังมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในระดับโลกด้วย แต่ประเด็นความแตกต่างสำคัญคือ APEC มีการสนับสนุนให้เกิดการค้าสินค้าด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศสมาชิก ในขณะที่อาเซียนไม่ได้มีการสนับสนุนดังกล่าว ทั้งนี้ มาตรการและความร่วมมือต่างๆ นั้น ไม่ได้มีผลการบังคับให้ดำเนินตามอย่างชัดเจน จึงทำให้ความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มให้ประเทศสมาชิกที่มีความพร้อมหรือความสมัครใจในการดำเนินการทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น